

PROJEKT: Implementacija i evaluacija preventivnog programa Imam stav – Zagrebački prsten

ZAVRŠNO EVALUACIJSKO IZVJEŠĆE, 2020. – 2023.

Izvještaj izradile:

prof. dr. sc. Martina Ferić

Matea Belošević, mag. paed. soc.

Laboratorij za preventijska istraživanja

Odsjek za poremećaje u ponašanju

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Sveučilišta u Zagrebu

Zagreb, travanj 2024.

Projekt **Implementacija i evaluacija preventivnog programa Imam stav – Zagrebački prsten** provodi se u suradnji:

- Služba za suzbijanje zlouporabe droga Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo
- Agencije za odgoj i obrazovanje
- Ministarstva znanosti i obrazovanja
- Laboratorija za preventijska istraživanja, Odsjek za poremećaje u ponašanju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Sadržaj

1.	Uvodne informacije	3
2.	Program prevencije korištenja sredstava ovisnosti Imam stav	4
2.1.	Program Imam stav kao dio školske politike prevencije ovisnosti	5
2.2.	Struktura programa Imam stav	6
3.	Aktivnosti provedbe projekta Implementacija i evaluacija preventivnog programa Imam stav – Zagrebački prsten	7
4.	Evaluacija implementacije preventivnog programa Imam stav	9
4.1.	Procjena zadovoljstava sadržajem edukacije i samoprocjena vlastite spremnosti i kompetencije.....	9
4.2.	Implementacija programa Imam stav.....	12
4.2.1.	Implementacija komponente za učenike	12
4.2.2.	Implementacija komponente za roditelje	20
4.3.	Procjena zadovoljstva provoditelja suradnika implementacijom programom Imam stav ..	21
4.4.	Zaključno o evaluaciji implementacije programa Imam stav.....	22
5.	Evaluacija procesa preventivnog programa Imam stav	23
5.1.	Zaključno o evaluaciji procesa preventivnog programa Imam stav.....	29
6.	Evaluacija učinka preventivnog programa Imam stav.....	30
6.1.	Uzorak sudionika istraživanja.....	30
6.2.	Metode evaluacije preventivnog programa Imam stav.....	33
6.3.	Rezultati evaluacije učinka programa Imam stav	34
6.3.1.	Učinak programa neposredno nakon implementacije programa Imam stav	34
6.3.2.	Učinak programa godinu dana nakon implementacije programa Imam stav.....	35
6.3.3.	Učinak programa dvije godine nakon implementacije programa Imam stav	36
6.4.	Zaključno o evaluaciji učinka programa Imam stav	37
7.	Zaključak.....	39
8.	Završne misli.....	41

1. Uvodne informacije

Služba za suzbijanje zlouporabe droga Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u suradnji s Ministarstvom znanosti i obrazovanja, Agencijom za odgoj i obrazovanje te Laboratorijem za preventijska istraživanja Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u razdoblju od 2020. do 2023. godine je proveo implementaciju i evaluaciju preventivnog programa Imam stav u školskom okruženju na području „Zagrebačkog prstena“.

Cilj projekta „Implementacija i evaluacija preventivnog programa Imam stav – Zagrebački prsten“ je evaluirati učinkovitost međunarodnog programa prevencije korištenja sredstava ovisnosti u školskom okruženju na području Zagrebačke županije te procijeniti prikladnost adaptacije programa hrvatskom kontekstu.

Specifični ciljevi projekta su:

- utvrditi ključna obilježja procesa implementacije programa Imam stav u svrhu unapređenja programa i stvaranja poticajnog konteksta za njegovu daljnju provedbu
- provesti evaluaciju procesa i učinka programa Imam stav u svrhu utvrđivanja učinkovitosti programa

Služba za suzbijanje zlouporabe droga Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo je nositelj projekta i koordinator svih aktivnosti. U okviru financijskih sredstava iz Grant ugovora s Europskim centrom za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) u 2020. i 2021. osigurana su sredstva za provedbu Projekta „Imam stav“ na području Zagrebačke županije. Financijska sredstva korištena su a organizaciju i provedbu edukacije za 11 edukatora programa prevencije ovisnosti „Imam stav“ (2020.), a u 2021. godini za organizaciju i provedbu edukacija za 55 stručnih suradnika i nastavnika iz 12 eksperimentalnih škola s područja Zagrebačke županije, kao za provedbu prve faze evaluacije i izradu evaluacijskog izvješća. Također, tijekom 2022., 2023. i 2024. godine osigurana su financijska sredstva za provedbu druge, treće i četvrte faze evaluacije i za izradu evaluacijskih izvješća za sve faze evaluacije.

Agencija za odgoj i obrazovanje je bila zadužena za odabir škola u kojima se program implementira te suradnju sa školama.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja pružilo je financijsku i drugu podršku za provedbu projekta u 12 eksperimentalnih i 12 kontrolnih škola s područja Zagrebačke županije.

Laboratorij za preventijska istraživanja, Odsjek za poremećaje u ponašanju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu vodi proces edukacije trenera, implementacije programa i evaluacije učinka programa.

2. Program prevencije korištenja sredstava ovisnosti Imam stav

Imam stav je program prevencije korištenja sredstava ovisnosti u školskom okruženju koji se temelji na modelu sveobuhvatnih socijalnih utjecaja.

Program sadrži najveći mogući broj komponenata učinkovitih programa:

- Program je utemeljen na modelu sveobuhvatnih socijalnih utjecaja, interaktivan je i integrira elemente životnih vještina i normativna uvjerenja.
- Ciljna su skupina adolescenti od 12 do 14 godina jer je to razdoblje kada bi adolescenti mogli početi eksperimentirati sa sredstvima ovisnosti (posebice s pušenjem, alkoholom ili kanabisom).
- Sadržaj programa usmjeren je prema smanjivanju inicijalnog uzimanja sredstava ovisnosti i/ili odgađanju prelaska s eksperimentalne u redovitu upotrebu sredstava ovisnosti.
- Program se sastoji od 12 lekcija koje se izvode tijekom redovne nastave. Broj lekcija temelji se na preporuci prema kojoj programi s manje od deset lekcija imaju slabiji učinak od programa s prosječno petnaest lekcija.
- Program se bavi duhanom, alkoholom, kanabisom i nekim drugim sredstvima ovisnosti.
- Prvotna je inačica programa sadržavala komponentu učenja od vršnjaka, u kojoj su odabrani učenici bili podrška u održavanju i nadgledanju aktivnosti u razrednom odjelu. Ipak, ta se komponenta rijetko provodila, a kad bi i bila implementirana, nije značajno utjecala na učinkovitost programa. Stoga vršnjačka komponenta nije uključena u promijenjenu inačicu programa Imam stav. Potencijalna uloga vršnjaka u školskim programima o uzimanju sredstava ovisnosti spominje se u mnogim pregledima stručne literature. Međutim, interakcija među vršnjacima ne svodi se samo na vršnjačke programe u kojima educirani učenici vode aktivnosti za svoje vršnjake ili nešto mlađe učenike, nego je prisutna i u interaktivnim programima koje vode učitelji.
- Program sadrži i komponentu edukacije roditelja učenika kao podršku školskom preventivnom programu. Općenito uzevši, roditeljima nedostaju temeljna znanja o sredstvima ovisnosti, ali i samopouzdanje vezano uz vlastiti stav prema uporabi sredstava ovisnosti. Premda istraživanje EU-Dap-a nije pokazalo da roditeljska komponenta utječe na učinkovitost ponašanja učenika, uključili smo izvedbeni program roditeljskih sastanaka kao sastavni dio materijala. Oni su važan dio integriranog i strukturiranog pristupa škole zdravlju. Roditeljski sastanci koji su dodatak programu bave se (1) općim vještinama roditeljstva koje će ojačati obiteljske veze i poboljšati sposobnost roditelja da postignu koheziju, pokažu brižnost, postignu kontrolu i rješavaju sukobe, (2) vještinama vezanim uz sredstva ovisnosti, koje će povećati znanje roditelja o sredstvima ovisnosti i pomoći im da djeci prenesu

odgovarajuće stavove i modele ponašanja vezane uz sredstva ovisnosti i (3) vještinama koje povećavaju samopouzdanje roditelja.

- Prije provedbe programa učitelji pohađaju edukaciju. Edukacija učitelja ključna je komponenta programa, čiji je cilj osigurati kvalitetnu primjenu metoda i kvalitetno obrađivanje sadržaja programa.

2.1. Program Imam stav kao dio školske politike prevencije ovisnosti

Škole su pravo mjesto za prevenciju uporabe alkohola, ilegalnih sredstava ovisnosti i duhana. Prvo, u školi se svake godine najsustavnije i najučinkovitije može obuhvatiti značajan broj učenika. Drugo, u školi se preventivni naponi mogu usmjeriti na mlađe adolescente koji još nisu oblikovali svoja uvjerenja o pušenju. Treće, i redovni školski programi mogu se koristiti kao dio preventivnog pristupa, pa je tako primjerice pozitivno školsko okružje zaštitni čimbenik protiv uzimanja sredstava ovisnosti.

Program Imam stav može biti dio školske politike prevencije ovisnosti. Program bi trebao biti u skladu s drugim intervencijama te bi se trebao uklapati u opću politiku škole. U nekim će slučajevima Imam stav biti prvi korak koji škola poduzima u prevenciji ovisnosti. U tom slučaju škola bi trebala izgraditi sustavan stav prema sredstvima ovisnosti, koji bi trebao uključivati sljedeće elemente:

- Vizija prevencije: objašnjenje razloga prevencije korištenja sredstava ovisnosti.
- Pravila vezana uz korištenje sredstava ovisnosti od strane učenika, zaposlenika ili posjetitelja škole na području škole, u školskim vozilima i na školskim priredbama koje se održavaju izvan škole.
- Zabrane reklamiranja alkohola, lijekova i duhana na području škole, na školskim priredbama i u školskim publikacijama.
- Obaveza da se svim učenicima ponudi mogućnost usvajanja znanja i vještina koje će im omogućiti izbjegavanje uporabe sredstava ovisnosti.
- Odredbe koje će omogućiti svim učenicima i svim zaposlenicima škole pristup programima koji će im pomoći da prestanu piti, pušiti ili se koristiti drugim sredstvima ovisnosti.
- Postupke za obavješćavanje učenika, svih zaposlenika škola, roditelja ili obitelji, posjetitelja i zajednice o školskoj politici te nadzor pridržavanja navedene politike.

2.2. Struktura programa Imam stav

Program se bavi sljedećim komponentama: (1) informacijama i stavovima, (2) interpersonalnim vještinama i (3) intrapersonalnim vještinama. Pregled programa nalazi se u Tablici 1.

Tablica 1. Pregled lekcija u programu *Imam stav*

LEKCIJA	NASLOV	AKTIVNOSTI	CILJEVI	ZADACI
1	Uvod u program IMAM STAV	predavanje, Rad u skupini, sastavljanje razrednog ugovora, zadaća	uvod u program, određivanje pravila za rad u razredu, razmišljanje o vlastitom znanju o sredstvima ovisnosti	davanje informacija
2	Biti ili ne biti dio skupine	igranje uloga, zajednička rasprava, igra	objašnjenje utjecaja skupine i očekivanja skupine	interpersonalne vještine
3	Odluke – alkohol, rizik i zaštita	informacije o različitim čimbenicima koji utječu na upotrebu sredstava ovisnosti	informacije o različitim čimbenicima koji utječu na upotrebu sredstava ovisnosti	davanje informacija
4	Je li ono što misliš utemeljeno na činjenicama?	predavanje, zajednička rasprava, Rad u skupini, igra	učenje kritičke procjene informacija, razmišljanje o razlikama između vlastitog mišljenja i stvarnih podataka, ispravljanje norme	intrapersonalne vještine
5	I cigareta je sredstvo ovisnosti – informiraj se!	kviz, zajednička rasprava, evaluacija, igra	informacije o posljedicama pušenja, razlikovanje očekivanih i stvarnih učinaka te kratkoročnih i dugoročnih posljedica	davanje informacija
6	Izrazi se!	igra, zajednička rasprava, Rad u skupini	kako na prikladan način drugima pokazati osjećaje, razlika između verbalne i neverbalne komunikacije	intrapersonalne vještine
7	Zauzmi se za sebe	zajednička rasprava, Rad u skupini, igranje uloga	učenje asertivnosti i poštivanja drugih	interpersonalne vještine
8	Partijaner	igranje uloga, igra, zajednička rasprava	kako prepoznati i cijeniti dobre kvalitete, prihvaćanje pozitivne povratne informacije, vježbanje uspostavljanje kontakta s drugima i razmišljanje o tome	intrapersonalne vještine
9	Sredstva ovisnosti – informiraj se!	Rad u skupini, kviz	informacije o pozitivnim i negativnim učincima uzimanja sredstava ovisnosti	davanje informacija
10	Suočavanje	predavanje, zajednička rasprava, Rad u skupini	izražavanje neugodnih osjećaja, kako se suočiti sa slabostima	intrapersonalne vještine
11	Rješavanje problema i donošenje odluka	predavanje, zajednička rasprava, Rad u skupini, zadaća	strukturirano rješavanja problema, učenje kreativnog mišljenja i samokontrole	interpersonalne vještine
12	Postavljanje ciljeva	igra, Rad u skupini, zajednička rasprava	razlikovanje dugoročnih i kratkoročnih ciljeva, povratne informacije o programu i procesima koji su se događali tijekom programa	interpersonalne vještine

3. Aktivnosti provedbe projekta Implementacija i evaluacija preventivnog programa Imam stav – Zagrebački prsten

Projekt Implementacija i evaluacija preventivnog programa Imam stav – Zagrebački prsten sadržavao je niz aktivnosti. Sve aktivnosti su provedene prema planu. Slijedi kratak prikaz svih aktivnosti provedenih u projektu.

Edukacija trenera trenera/provoditelja programa

U razdoblju od 12. do 14. listopada 2020. u Hotelu Matija Gubec u Stubičkim Toplicama održana je edukaciju za trenere provoditelja programa prevencije korištenja sredstava ovisnosti Imam stav. Edukaciju je provela Sanela Talić, Institut Utrip, certificirani trenerica trenera za Program “Unplugged” (Imam stav). Edukaciju je uspješno završilo 12 sudionica.

Edukacija ravnatelja škola i odgojno-obrazovnih djelatnika škola koje sudjeluju u projektu

Održane su dvije kraće edukacije za ravnatelje i odgojno-obrazovne djelatnike škola koje sudjeluju u projektu (kontrolne i eksperimentalne škole) kako bi ih se motiviralo i potaknulo na suradnju u projektu „Implementacija i evaluacija preventivnog programa Imam stav – Zagrebački prsten“. Edukacije su organizirane od strane Službe za suzbijanje zlouporabe droga Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u suradnji s Ministarstvom znanosti i obrazovanja, Agencijom za odgoj i obrazovanje te Laboratorijem za preventijska istraživanja Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Prva edukacija provedena je 14. lipnja 2021. te su na edukaciji prisustvovali ravnatelji i odgojno-obrazovni djelatnici iz eksperimentalnih škola (12) koje sudjeluju u projektu. Cilj edukacije bio je predstaviti projekt i proces provedbe projekta te informirati predstavnike eksperimentalnih škola o njihovoj ulozi u projektu. Ujedno, eksperimentalnim školama istaknute su dobite za školsko okruženje od sudjelovanja u projektu. Druga edukacija provedena je u 9. rujna 2021. Na edukaciji su prisustvovali ravnatelji i odgojno-obrazovni djelatnici iz kontrolnih škola (12) koje sudjeluju u projektu. Cilj edukacije bio je predstaviti projekt i proces provedbe projekta te informirati predstavnike kontrolnih škola o njihovoj ulozi u projektu. Ujedno, kontrolnim školama ponuđena je implementacija preventivnog programa Imam stav u njihove škole po završetku trenutnog projektnog ciklusa (proljeće 2024).

Adaptacija dokumentacije za provedbu programa

Nakon održane edukacije za trenere provoditelja programa (studeni 2020), treneri trenera adaptirali su postojeće materijale za provedbu preventivnog programa Imam stav temeljem vlastitog iskustva sudjelovanja na edukaciji za trenere trenera. Osim adaptacije postojećih materijala, treneri provoditelja programa kreirali su vodič s dodatnim uputama za provoditelje programa (učitelji/razrednici i stručni suradnici). Ujedno, treneri provoditelja programa kreirali su sadržaj edukacije za provoditelje programa te potrebne materijale za

potrebe održavanja edukacije stručnim suradnicima i učiteljima/razrednicima koji će implementirati preventivni program „Imam stav“ u školsko okruženje.

Edukacija provoditelja programa

U razdoblju od 30. kolovoza do 01. rujna 2021. u Hotelu Matija Gubec u Stubičkim Toplicama održana je edukaciju za učitelje/razrednike i stručne suradnike šestih razreda osnovnih škola Zagrebačke županije koji će provoditi znanstveno utemeljeni program prevencije korištenja sredstava ovisnosti Imam stav u školskom okruženju. Edukacija je održana u 3 manje grupe. Svaku grupu vodile su 3-4 educirane trenerice provoditelja programa. Edukaciju je uspješno završilo ukupno 56 sudionika iz 12. eksperimentalnih škola na području Zagrebačke županije.

Priprema upitnika za evaluaciju preventivnog programa Imam stav

Upitnici i izvještaji za praćenje implementacije preventivnog programa Imam stav u školsko okruženje te upitnici za evaluaciju procesa i učinka pripremljeni su od strane Laboratorija za preventijska istraživanja Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Svi upitnici i izvještaji kreirani su online putem Survey Monkey-a.

Provedba programa

Implementacija preventivnog programa Imam stav u 12 eksperimentalnih škola na području Zagrebačke županije započela je u rujnu 2021. Program je implementiran tijekom prvog polugodišta školske godine 2021/2022. Komponentu za učenike (12 radionica) proveli su prethodno educirani učitelji/razrednici i stručni suradnici, a komponentu za roditelje/skrbnike (3 susreta) prethodno educirani učitelji/razrednici i stručni suradnici.

Evaluacija implementacije, procesa i učinka programa

Evaluacije implementacije programa napravljena je nakon provedbe programa, u prosincu 2021. godine. Evaluacija procesa (zadovoljstvo programom učitelja/stručnih suradnika i učenika) napravljena je također neposredno nakon provedbe programa (prosinac, 2021). Evaluacija učinka napravljena je kroz četiri točke mjerenja: prva točka mjerenja provedena je na tijekom rujna 2021, druga točka mjerenja po završetku implementacije preventivnog programa Imam stav (prosinac 2021), treća točka mjerenja godinu dana nakon završetka implementacije preventivnog programa Imam stav (studen 2022) te četvrta točka mjerenja dvije godine nakon implementacije programa Imam stav (studen 2023) u kontrolnim i eksperimentalnim školama.

4. Evaluacija implementacije preventivnog programa Imam stav

Specifični cilj ovog projekta je bio utvrditi ključna obilježja procesa implementacije programa Imam stav u svrhu unapređenja programa i stvaranja poticajnog konteksta za njegovu daljnju provedbu.

U skladu s tim, definirana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. U kojoj mjeri je program implementiran s obzirom na postavljene teorijske i praktične komponente?
2. U kojoj mjeri su provoditelji programa (učitelji/razrednici i stručni suradnici) zadovoljni provedbom preventivnog programa Imam stav?
3. Koji su se izazovi i barijere pojavile u implementaciji programa i ako jesu, kako su savladani?

Slijedom navedenog cilja i istraživačkih pitanja, podaci o implementaciji programa prikupljeni su višestrukim metodama:

- (1) Procjena zadovoljstava sadržajem edukacije i samoprocjena vlastite spremnosti i kompetencije (provoditelji programa, rujan 2021).
- (2) Izvještaji o provedenim radionicama/roditeljskim sastancima – praćenje provedbe radionica za učenike i praćenje provedbe roditeljskih sastanaka (provoditelji programa, rujan – prosinac 2021)
- (3) Upitnik procjene zadovoljstva implementacijom Imam stav programa (provoditelji programa, prosinac 2021).

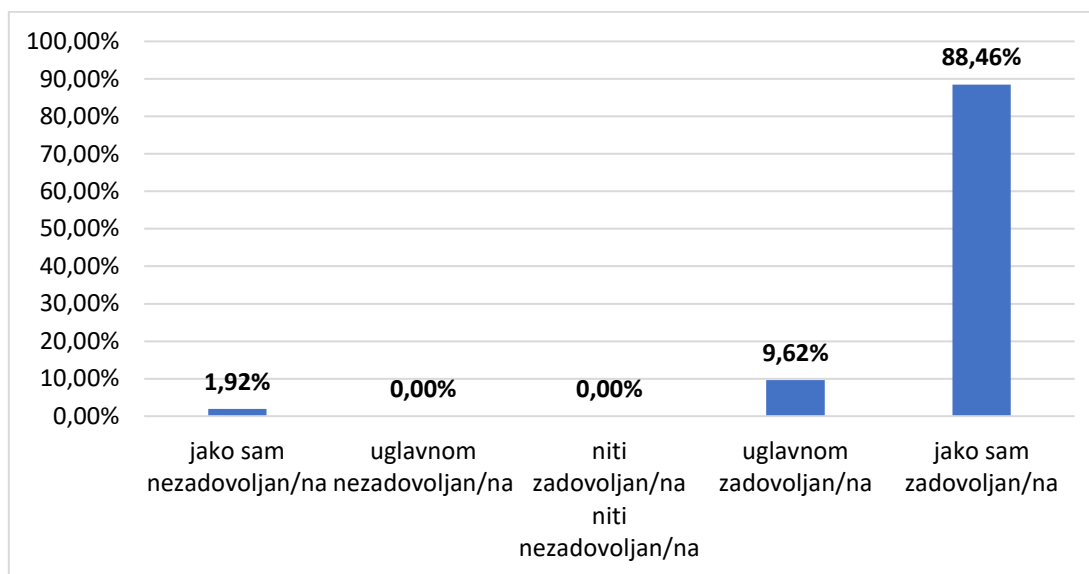
Svi upitnici i izvještaji kreirani su online putem *Survey Monkey-a*. Svim sudionicima podijeljene su šifre za pristup upitnicima i izvještajima te upute za ispunjavanje.

4.1. Procjena zadovoljstava sadržajem edukacije i samoprocjena vlastite spremnosti i kompetencije

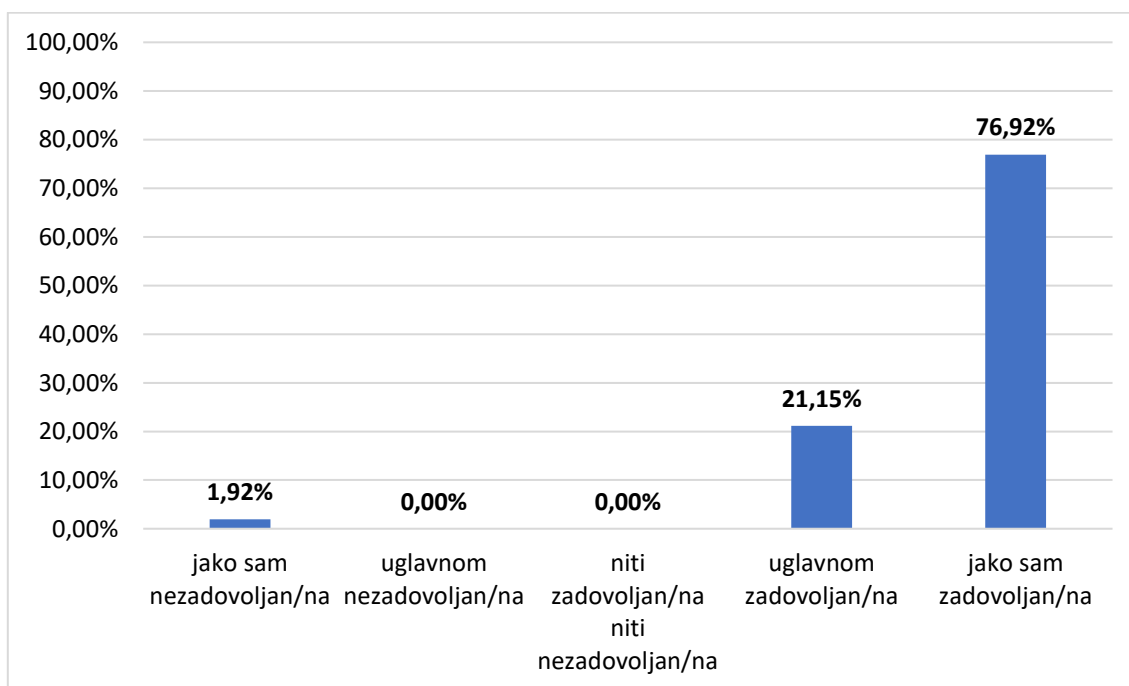
Nakon provedene edukacije za učitelje/razrednike i stručne suradnike 6. razreda osnovnih škola Zagrebačke županije koji provode program prevencije korištenja sredstava ovisnosti Imam stav u školskom okruženju (od 30. kolovoza do 01. rujna 2021., Stubičke Toplice), provedena je evaluacija zadovoljstava sadržajem edukacije i samoprocjene vlastite spremnosti i kompetencije za provedbu programa. Educirani razrednici i stručni suradnici ispunili su *online* putem evaluacijski upitnik. Istraživanju je pristupilo ukupno 52 sudionika.

U odnosu na zadovoljstvo edukacijom, 88% sudionika edukacije je zadovoljno sadržajem edukacije (vidi Graf 1), 76% sudionika je zadovoljno vremenskim okvirom i trajanjem edukacije (vidi Graf 2), a čak 96% sudionika edukacije je zadovoljno radnom atmosferom na edukaciji (vidi Graf 3). Nadalje, 63% sudionika edukacije se osjeća uglavnom pripremljeno za provođenje programa u školskom okruženju, dok se 34% sudionika edukacije osjeća potpuno pripremljeno za provođenje programa u školskom okruženju (vidi Graf 4).

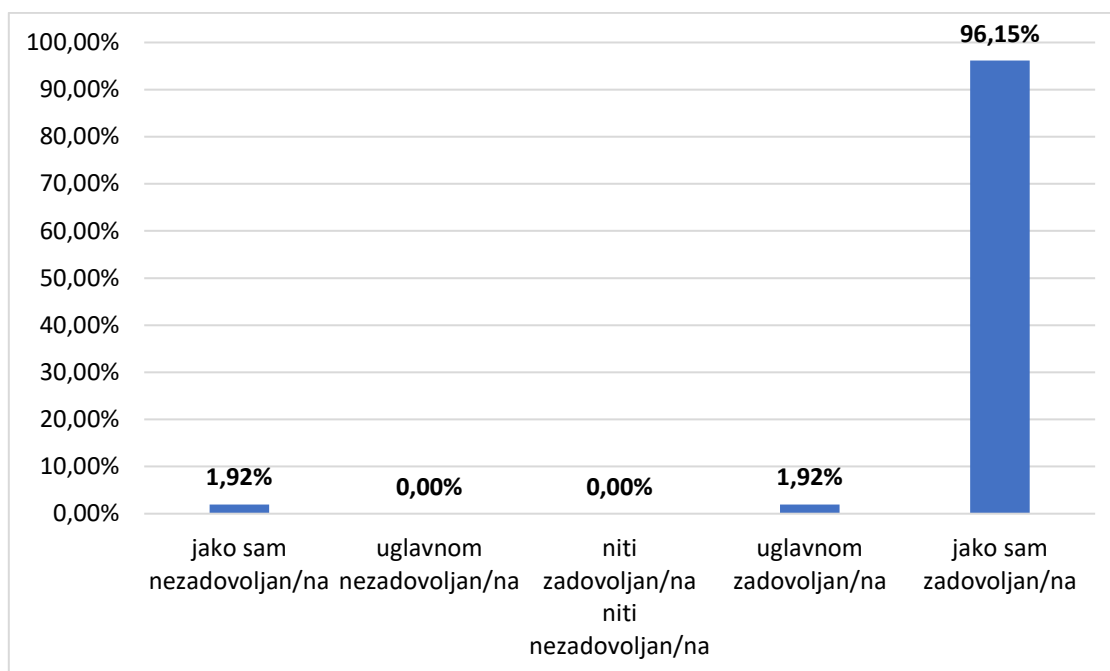
Graf 1. Zadovoljstvo sadržajem edukacije (%)

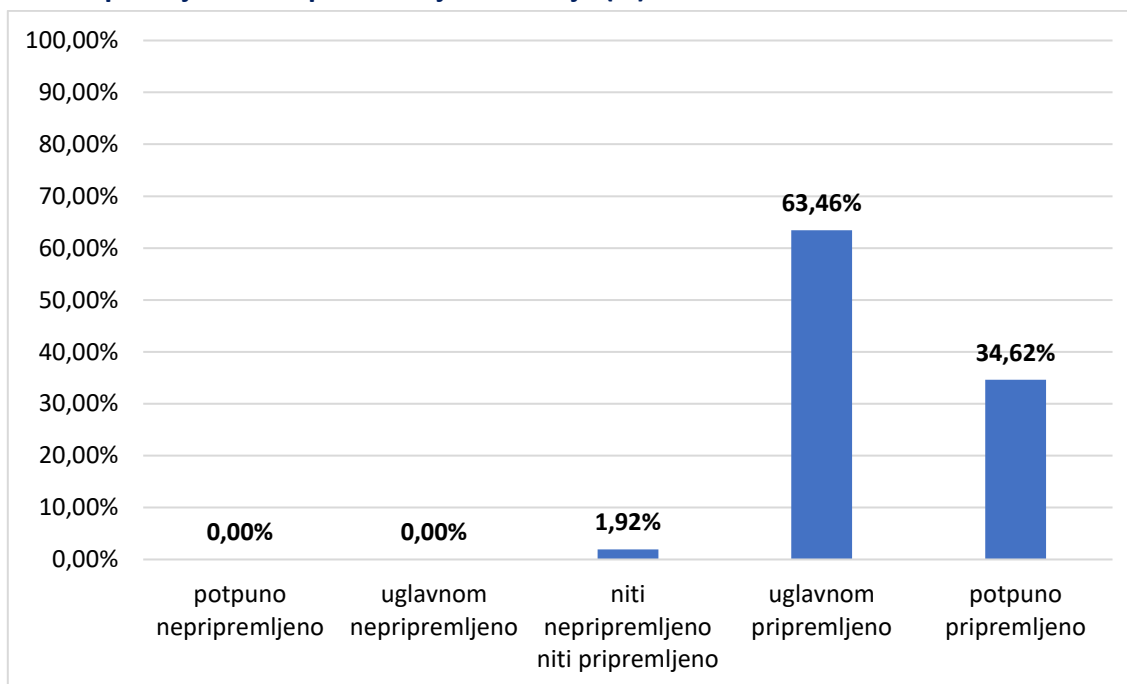
Graf 2. Zadovoljstvo vremenskim okvirom i trajanjem edukacije (%)

Graf 3. Zadovoljstvo radnom atmosferom na edukaciji (%)

Graf 4. Pripremljenost za provođenje edukacije (%)

U odnosu na preporuke za unapređenje edukacije za provoditelje programa (učitelje/razrednike i stručne suradnike), sudionici uglavnom navode pohvale izvoditeljima programa: „Zadržite ovu ekipu na okupu jer radi svoj posao predano i s ljubavlju.“; „Pohvale voditeljicama! Ne treba ništa poboljšati.“; „Samo tako nastavite“; „Voditeljice su stvorile ugodnu i opuštenu atmosferu. Pohvala“; „Sve je bilo odlično što se same edukacije tiče. Voditeljice su jako stručne, pristupačne.“

U odnosu na sam sadržaj edukacije, sudionici nisu imali konkretnih prijedloga za unapređenje. Međutim, u odnosu na sam program Imam stav, sudionici edukacije navode potrebu za postojanjem online materijala u slučaju potrebe za izvođenjem pojedinih radionica u online okruženju te ističu potrebu za organiziranjem supervizije provoditelja programa. Nadalje, pojedini sudionici edukacije ističu potrebu za okupljanjem provoditelja programa po završetku implementacije preventivnog programa Imam stav te ističu potrebu za dužim vremenskim rokom za implementaciju programa Imam stav u školsko okruženje. U konačnici, sudionici ističu veliko zadovoljstvo sadržajem edukacije, ali i voditeljima te samom organizacijom edukacije.

4.2. Implementacija programa Imam stav

Školski preventivni program Imam stav, implementiran je tijekom prvog polugodišta školske godine 2021/2022 u ukupno 12 škola, odnosno 46 razreda. Sveukupno programom je obuhvaćeno 999 učenika (Tablica 2). Sadržao je komponentu za učenike (12 lekcija) i komponentu za roditelje (3 roditeljska sastanka).

Tablica 2. Broj učenika i razreda po školama koje su implementirale Imam stav program

Škole koje su implementirale program	Broj učenika	Broj razreda
OŠ LUKA	14	1
OŠ POSAVSKI BREGI	31	2
OŠ JURJA HABDELIĆA	86	4
OSNOVNA ŠKOLA VLADIMIR DEŠČAK	83	4
OŠ MILANA LANGA	73	3
OŠ IVANE BRILIĆ MAŽURANIĆ	42	2
OSNOVNA ŠKOLA „IVAN BENKOVIĆ“	94	4
OŠ VELIKA MLAKA	78	3
OŠ ANTUNA AUGUSTINČIĆA	113	5
OŠ NIKOLE HRIBARA	162	7
OŠ VUKOVINA	75	4
OŠ LJUBO BABIĆ	148	7
<i>Ukupno</i>	999	46

4.2.1. Implementacija komponente za učenike

U Tablici 3. prikazano je koliko je razreda unutar pojedine škole, održalo svaku lekciju iz Imam stav programa. Temeljem prikazanih podataka može se zaključiti kako su lekcije iz Imam stav programa implementirane u visokom postotku. Najmanji broj razreda održao je 3. i 10. lekciju.

Tablica 3. Broj razreda koji su proveli Imam stav program po lekcijama

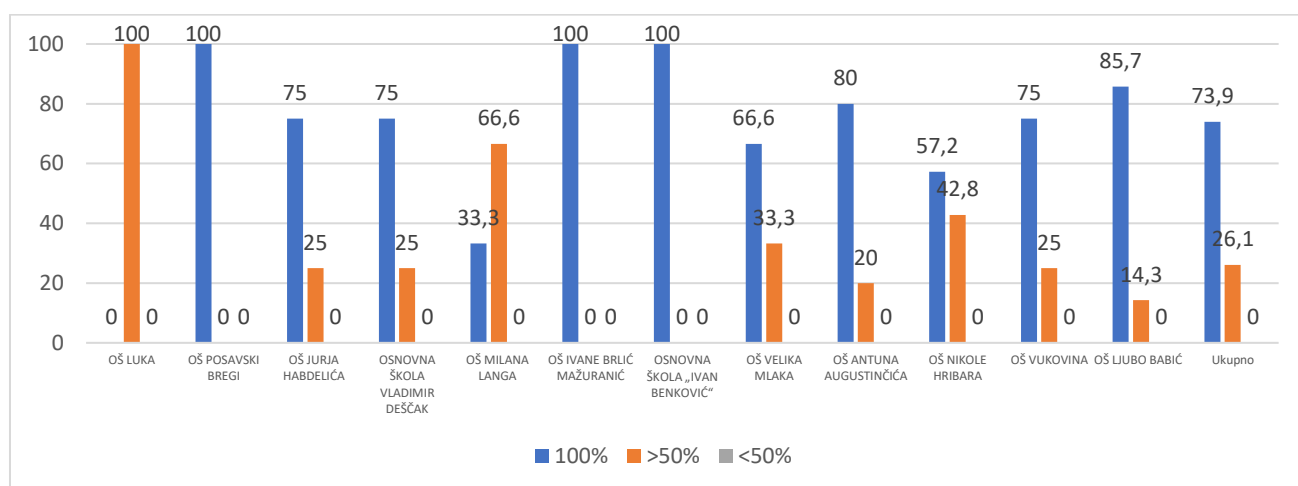
Škola	Broj raz.	L 1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
OŠ LUKA	1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1
OŠ POSAVSKI BREGI	2	2/2	2/2	1/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	1/1	2/2	2/2
OŠ JURJA HABDELIĆA	4	4/4	4/4	4/4	3/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	3/4	4/4	4/4
OSNOVNA ŠKOLA VLADIMIR DEŠČAK	4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	3/4	4/4	4/4
OŠ MILANA LANGA	3	3/3	3/3	1/3	2/3	2/3	2/3	2/3	3/3	3/3	2/3	3/3	2/3
OŠ IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ	2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2
OSNOVNA ŠKOLA „IVAN BENKOVIĆ“	4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4
OŠ VELIKA MLAKA	3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	2/3	3/3	3/3	3/3	2/3	3/3
OŠ ANTUNA AUGUSTINČIĆA	5	5/5	5/5	5/5	4/5	5/5	5/5	5/5	5/5	5/5	5/5	5/5	5/5
OŠ NIKOLE HRIBARA	7	6/7	6/7	6/7	7/7	5/7	6/7	4/7	7/7	7/7	6/7	7/7	7/7
OŠ VUKOVINA	4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	3/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4
OŠ LJUBO BABIĆ	7	7/7	7/7	7/7	7/7	7/7	7/7	6/7	7/7	6/7	6/7	7/7	7/7
Ukupno	46	45/46	45/46	42/46	43/46	43/46	44/46	39/46	46/46	45/46	41/46	45/46	45/46

U Tablici 4. i na Grafu 5., prikazani su postotci implementacije programa po lekcijama unutar svake škole. Podaci pokazuju kako su sve lekcije u programu Imam stav provedene u 73.9% razreda. U 26.1% razreda provelo više od 50% lekcija. Niti jedan razred nije implementirao manje od 50% lekcija.

Tablica 4. Postotak implementacija programa po lekcijama

Škola	Broj razreda	Broj razreda koji su implementirali sve lekcije	Broj razreda koji su implementirali barem 50% lekcija	Broj razreda koji su implementirali manje od 50% lekcija
OŠ LUKA	1	0	1	0
OŠ POSAVSKI BREGI	2	2	0	0
OŠ JURJA HABDELIĆA	4	3	1	0
OSNOVNA ŠKOLA VLADIMIR DEŠČAK	4	3	1	0
OŠ MILANA LANGA	3	1	2	0
OŠ IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ	2	2	0	0
OSNOVNA ŠKOLA „IVAN BENKOVIĆ“	4	4	0	0
OŠ VELIKA MLAKA	3	2	1	0
OŠ ANTUNA AUGUSTINČIĆA	5	4	1	0
OŠ NIKOLE HRIBARA	7	4	3	0
OŠ VUKOVINA	4	3	1	0
OŠ LJUBO BABIĆ	7	6	1	0
Ukupno	46	34 (73,9%)	12 (26,1%)	0 (0%)

Graf 5. Postotak implementacija programa po lekcijama

U Tablici 5. su prikazane planirane aktivnosti po lekcijama Imam stav programa.

Tablica 5. Planirane aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	UVOD U PROGRAM IMAM STAV	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD
B	OLUJA IDEJA	IGRANJE ULOGA 1	KOLAŽ	KOLIKO PUTA	ARGUMENTI ZA I PROTIV	IZRAŽAVANJE OSJEĆAJA	DISKUSIJA	IGRANJE ULOGA	PITANJA O SREDSTVIMA OVISNOSTI	NAČINI SUOČAVANJA	AVANTURA U AMAZONI	OSOBNI CILJ
C	RAD U MALIM GRUPAMA	IGRANJE ULOGA 2	IZRADA VLASTITOG LIKA	PROCJENA PODATAKA	SUDNICA	TELEFONSKI IMENIK	ASERTIVNOST	KOMPLIMENTI	BODOVANJE	SUOČAVANJE S POTEŠKOĆAMA	OBITELJSKI PROBLEMI	KRATKOROČNI CILJEVO
D	SASTAVLJANJE RAZREDNOG UGOVORA	RASPRAVA O IGRANJU ULOGA		PRAVI PODACI	ZAVRŠETAK		VJEŽBANJE ODBIJANJA		OSJEĆAJI	PRIČA O JAKOVU	RJEŠAVANJE PROBLEMA	PREDSTAVLJANJE CILJEVA U RAZREDU
E	PROMIŠLJANJE	RADNA BILJEŽNICA		KRITIČKO RAZMIŠLJANJE			SAMOSTALNI RAD			ZAVRŠETAK	DOMAĆA ZADACI	INDIVIDUALNA EVALUACIJA
F							DOMAĆA ZADACI					

U Tablici 6., 7. i 7.1. prikazana je implementacija pojedinih aktivnosti po lekcijama za sve škole koje su implementirale Imam stav program. Iz navedenih tablica može se zaključiti kako je najmanji postotak razreda implementirao aktivnosti iz lekcije 7 i lekcije 10. Unatoč tome,

može se istaknuti kako su gotovo sve aktivnosti iz Imam stav programa uglavnom vjerno implementirane po školama, odnosno unutar pojedinih razreda.

Uvidom u Tablicu 7.1. možemo zaključiti sljedeće navedeno:

- (1) Ključne aktivnosti koje čine intervenciju – igranje uloga, rasprava, središnja aktivnost u lekciji
 - u preko 80% slučajeva izvedene su sve ključne aktivnosti programa
 - mnoge od ključnih aktivnosti izvedene su u 90% slučajeva
 - L7 i L10 – koje su održane u najmanjem broju razreda – glavne aktivnosti izvedene u 80 do 85% slučajeva
- (2) Uvodne lekcije u većem postotku izvedene – upoznavanje s razredom i načinom rada, nakon toga prilagođavanje aktivnosti razredu
- (3) Pomoćne aktivnosti – uvodne igre, izbor igara
 - Izvedene od 80 – 90% slučajeva
 - U manjem postotku – 1 aktivnost izvršena u 65%
- (4) Završne aktivnosti – promišljanje, diskusija, radna bilježnica, samostalni rad
 - Odrađene u manjem postotku – od 55% do 85%
 - Iz kvalitativne obrade podataka vidljivo je da one aktivnosti koje su izvedene u manjem postotku: nisu odrađene zbog nedostatka vremena ili su izvedene na neki drugačiji – kod kuće; nastavak sljedeći sat.

Tablica 6. ZAGREBAČKI PRSTEN - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	43/46	44/46	41/46	42/46	43/46	43/46	37/46	45/46	42/46	39/46	42/46	42/46
B	43/46	44/46	41/46	42/46	43/46	43/46	38/46	45/46	44/46	39/46	30/46	44/46
C	40/46	43/46	33/46	42/46	40/46	27/46	38/46	40/46	44/46	39/46	44/46	44/46
D	41/46	44/46	-	42/46	32/46	-	38/46	-	39/46	40/46	44/46	43/46
E	36/46	26/46	-	40/46	-	-	33/46	-	-	28/46	33/46	35/46
F	-	-	-	-	-	-	25/46	-	-	-	-	-

Tablica 7. ZAGREBAČKI PRSTEN - Implementacija aktivnosti po lekcijama (postoci)

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	93,4	95,6	89,1	91,3	93,4	93,4	80,4	97,8	91,3	84,7	91,3	91,3
B	93,4	95,6	89,1	91,3	93,4	93,4	82,6	97,8	95,6	84,7	65,2	95,6
C	86,9	93,4	71,7	91,3	86,9	58,6	82,6	86,9	95,6	84,7	95,6	95,6
D	89,1	95,6		91,3	69,5		82,6		84,7	86,9	95,6	93,4
E	78,2	56,5		86,9			71,7			60,8	71,7	76,1
F							54,3					

Tablica 7.1. ZAGREBAČKI PRSTEN - Implementacija aktivnosti po lekcijama (postoci)

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	UVOD U PROGRAM IMAM STAV	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD	UVOD
	93,4	95,6	89,1	91,3	93,4	93,4	80,4	97,8	91,3	84,7	91,3	91,3
B	OLUJA IDEJA	IGRANJE ULOGA 1	KOLAŽ	KOLIKO PUTA	ARGUMEN TI ZA I PROTIV	IZRAŽAVANJ E OSJEĆAJA	DISKUSIJA	IGRANJE ULOGA	PITANJA O SREDSTVIM A OVISNOSTI	NAČINI SUOČAVANJA	AVANTURA U AMAZONI	OSOBNI CILJ
	93,4	95,6	89,1	91,3	93,4	93,4	82,6	97,8	95,6	84,7	65,2	95,6
C	RAD U MALIM GRUPAMA	IGRANJE ULOGA 2	IZRADA VLASTITI OG LIKA	PROCJENA PODATAKA	SUDNICA	TELEFONSKI IMENIK	ASERTIVNOS T	KOMPLIMEN TI	BODOVANJ E	SUOČAVANJE S POTEŠKOĆA MA	OBITELJSKI PROBLEM	KRATKOROČNI CILJEVO
	86,9	93,4	71,7	91,3	86,9	58,6	82,6	86,9	95,6	84,7	95,6	95,6
D	SASTAVLJANJ E RAZREDNOG UGOVORA	RASPRAVA O IGRANJU ULOGA		PRAVI PODACI	ZAVRŠETAK		VJEŽBANJE ODBIJANJA		OSJEĆAJI	PRIČA O JAKOVU	RJEŠAVANJ E PROBLEMA	PREDSTAVLJAN JE CILJEVA U RAZREDU
	89,1	95,6		91,3	69,5		82,6		84,7	86,9	95,6	93,4
E	PROMIŠLJANJ E	RADNA BILJEŽNICA		KRITIČKO RAZMIŠLJAN JE			SAMOSTAL NI RAD			ZAVRŠETAK	DOMAĆA ZADAĆA	INDIVIDUALNA EVALUACIJA
	78,2	56,5		86,9			71,7			60,8	71,7	76,1
F							DOMAĆA ZADAĆA					
							54,3					

U nastavku slijedi prikaz održanih aktivnosti po lekcijama unutar svake škole (Tablice 8. – 19.)

Tablica 8. OŠ LUKA - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0	100,0
B	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
C	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
D	100,0	100,0		100,0	100,0		100,0		0,0	100,0	100,0	100,0
E	100,0	100,0		0,0			100,0			100,0	0,0	100,0
F							100,0					

Tablica 9. OŠ POSAVSKI BREGI - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	50,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
B	100,0	100,0	50,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	50,0	100,0
C	100,0	100,0	50,0	100,0	50,0	50,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
D	100,0	100,0		100,0	100,0		100,0		100,0	100,0	100,0	100,0
E	100,0	100,0		100,0			100,0			100,0	50,0	100,0
F							50,0					

Tablica 10. OŠ JURJA HABDELIĆA - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	100,0	100,0
B	100,0	100,0	100,0	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	50,0	100,0	100,0
C	100,0	100,0	75,0	75,0	100,0	25,0	100,0	75,0	100,0	50,0	100,0	100,0
D	100,0	100,0		75,0	25,0		100,0		100,0	75,0	100,0	100,0
E	100,0	80,0		75,0			100,0			75,0	100,0	75,0
F							75,0					

Tablica 11. OŠ VLADIMIR DEŠČAK - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	100,0	100,0
B	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	50,0	100,0
C	100,0	100,0	75,0	100,0	50,0	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	100,0	100,0
D	100,0	100,0		100,0	100,0		100,0		50,0	75,0	100,0	100,0
E	100,0	100,0		100,0			50,0			25,0	100,0	75,0
F							75,0					

Tablica 12. OŠ MILANA LANGA - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	33,3	33,3	100,0	66,6	66,6	100	100	66,6	100	66,6
B	100,0	100,0	33,3	66,6	100,0	66,6	66,6	100	100	66,6	66,6	66,6
C	100,0	66,6	33,3	66,6	100,0	66,6	66,6	100,0	100	66,6	100	66,6
D	100,0	100,0		66,6	100,0		66,6		100	66,6	100	33,3
E	100,0	66,6		66,6			66,6			66,6	100	66,6
F							66,6					

Tablica 13. OŠ IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
B	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
C	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
D	100,0	100,0		100,0	50,0		100,0		100,0	100,0	100,0	100,0
E	50,0	100,0		100,0			100,0			50,0	100,0	100,0
F							0,0					

Tablica 14. OŠ „IVAN BENKOVIĆ“ - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
B	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
C	100,0	100,0	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
D	100,0	100,0		100,0	25,0		100,0		100,0	100,0	100,0	100,0
E	100,0	25,0		75,0			75,0			0,0	50,0	25,0
F							0,0					

Tablica 15. OŠ VELIKA MLAKA - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	33,3	100,0	66,6	100,0	66,6	100,0
B	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	66,6	100,0	100,0	100,0	33,3	100,0
C	66,6	100,0	100,0	66,6	100,0	66,6	66,6	100,0	100,0	100,0	66,6	100,0
D	66,6	100,0		66,6	100,0		66,6		100,0	100,0	66,6	100,0
E	33,3	33,3		100,0			66,6			100,0	0,0	66,6
F							33,3					

Tablica 16. OŠ ANTUNA AUGUSTINČIĆA - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	80,0	93,8	100,0	100,0	100,0	80,0	100,0	100,0	100,0
B	100,0	100,0	100,0	80,0	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	60,0	100,0
C	60,0	100,0	100,0	80,0	68,8	60,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
D	100,0	100,0		80,0	75,0		100,0		80,0	100,0	100,0	100,0
E	80,0	80,0		80,0			80,0			100,0	60,0	80,0
F							80,0					

Tablica 17. OŠ NIKOLE HRIBARA - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	57,1	71,4	71,4	100,0	57,1	71,4	42,8	85,7	85,7	71,4	85,7	71,4
B	57,1	71,4	71,4	100,0	57,1	71,4	42,8	85,7	85,7	71,4	28,5	85,7
C	57,1	71,4	42,8	100,0	57,1	14,2	42,8	42,8	85,7	71,4	85,7	85,7
D	42,8	71,4		100,0	57,1		42,8		85,7	71,4	85,7	85,7
E	57,1	28,5		100,0			42,8			28,5	85,7	71,4
F							28,5					

Tablica 18. OŠ VUKOVINA - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
B	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
C	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	50,0	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
D	100,0	100,0		100,0	100,0		75,0		100,0	100,0	100,0	100,0
E	100,0	100,0		100,0			75,0			75,0	100,0	100,0
F							50,0					

Tablica 19. LJUBO BABIĆ - Implementacija aktivnosti po lekcijama

Kod aktivnosti	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12
A	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	85,7	100,0	85,7	71,4	85,7	85,7
B	100,0	100,0	100,0	85,7	100,0	100,0	85,7	100,0	85,7	85,7	57,1	100,0
C	100,0	100,0	71,4	100,0	100,0	57,1	85,7	85,7	85,7	85,7	100,0	100,0
D	100,0	100,0		100,0	57,1		85,7		71,4	85,7	100,0	100,0
E	57,1	42,8		85,7			71,4			71,4	57,1	85,7
F							57,1					

4.2.2. Implementacija komponente za roditelje

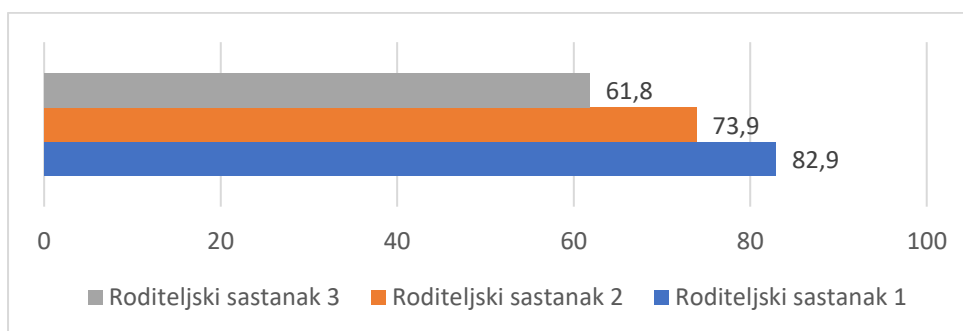
U sklopu školskog preventivnog programa Imam stav, provodi se i komponenta za roditelje. Predviđeno je da provoditelji Imam stav programa (učitelji i stručni suradnici), održe tri radionice s roditeljima učenika koji sudjeluju u Imam stav programu, odnosno 3 roditeljska sastanka.

U svih 12 škola koje su provodile Imam stav program, implementirana su sva 3 roditeljska sastanka (Tablica 20). Roditeljski sastanci trajali su u prosjeku od 61 do 83 minute, što je u skladu s preporučenim trajanjem roditeljskih sastanaka (Graf 6).

Tablica 20. ZAGREBAČKI PRSTEN - Implementacija roditeljskih sastanaka

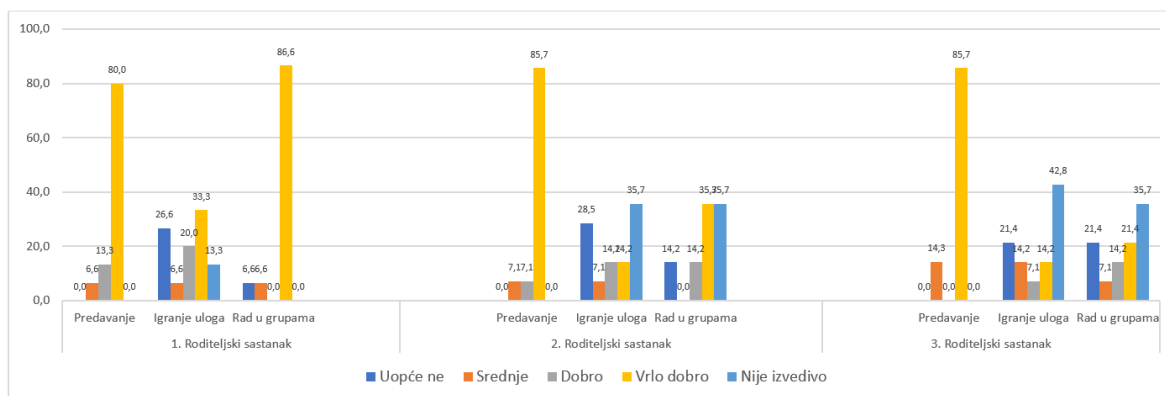
Zagrebački prsten	Roditeljski sastanak 1	Roditeljski sastanak 2	Roditeljski sastanak r 3
	O/P (%)	O/P (%)	O/P (%)
Škole	12/12 (100)	12/12 (100)	12/12 (100)

Graf 6. Prosječno trajanje roditeljskih sastanaka (minute)

Nadalje, provoditelji programa, procjenjivali su uspješnost pojedinih komponenti roditeljskih sastanaka iz njihove perspektive (vidi Graf 7). Iz dobivenih podataka, možemo zaključiti kako provoditelji programa procjenjuju da su predavanja održana vrlo dobro za sva 3 roditeljska sastanka. Nadalje, za 1. roditeljskih sastanak 86% provoditelja programa smatra da je rad u grupama održan vrlo dobro, a za 2. roditeljski sastanak njih 35%, dok za 3. roditeljski sastanak to smatra tek 21% provoditelja programa. Od svih komponenti, igranje uloga je najmanje uspješno procijenjeno za sva 3 roditeljska sastanka, što je bilo i očekivano. Naime, zbog COVID-19 pandemije, većina roditeljskih sastanaka održana je online, a u najvećoj mjeri drugi i treći roditeljski sastanak. Navedeno potencijalno objašnjava i smanjenje osjećaja uspješnosti izvođenja grupnog rada za 2. i 3. roditeljski sastanak.

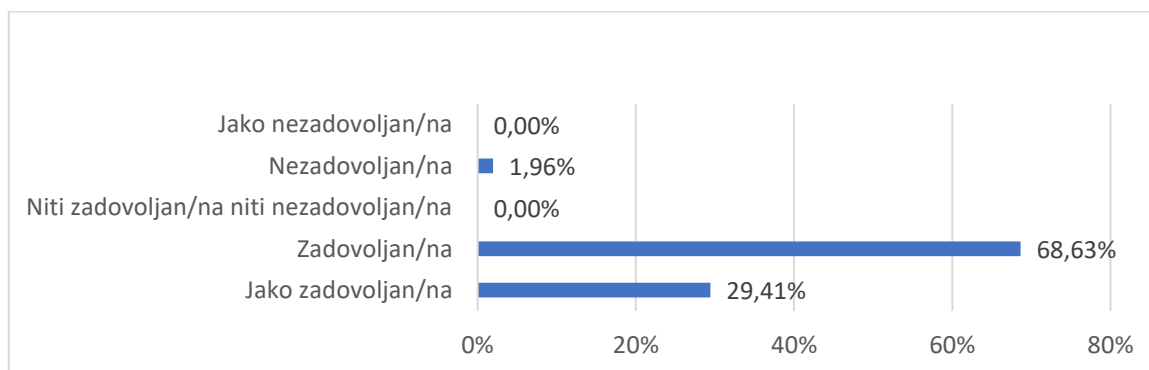
Graf 7. Uspješnost održanih komponenti roditeljskih sastanaka

4.3. Procjena zadovoljstva provoditelja suradnika implementacijom programom Imam stav

Na kraju implementacije Imam stav programa, provoditelji programa, odnosno učitelji i stručni suradnici, ispunili su upitnik procjene zadovoljstva implementacijom Imam stav programa. Ukupno 58 provoditelja programa je ispunilo upitnik procjene zadovoljstva implementacijom Imam stav programa. Dobiveni podaci pokazuju da je 68% provoditelja programa zadovoljno provedbom, dok je njih 29% jako zadovoljno provedbom programa (Graf 8).

Graf 8. Zadovoljstvo učitelja i stručnih suradnika implementacijom programa Imam stav

Provoditelji programa (učitelji i stručni suradnici) upitani su imaju li dodatnih komentara za unapređenje implementacije Imam stav programa. Većina provoditelja programa nije imala prijedloge za unapređenje implementacije Imam stav programa. Međutim, dio provoditelja programa napominje da bi provođenje Imam stav programa trebalo produžiti, odnosno omogućiti provođenje programa tijekom cijele nastavne godine, a ne ga ograničiti na samo jedno polugodište.

4.4. Zaključno o evaluaciji implementacije programa Imam stav

Implementacija programa Imam stav praćena je od treninga za provoditelje programa, do same implementacije programa u škole. Povratni rezultati provoditelja programa govore da je trening za provoditelje programa kvalitetno osmišljen i proveden. Rezultati evaluacije implementacije pokazuju kako je program relativno visoko vjerno implementiran u eksperimentalne škole. Podaci pokazuju kako je 73.9% razreda implementiralo sve lekcije iz Imam stav programa, dok je njih 26.1% implementiralo više od 50% lekcija. Nadalje, ključne aktivnosti koje čine intervenciju – igranje uloga, rasprava, središnja aktivnost u lekciji, izvedene su u preko 80% slučajeva. Ipak, podaci isto tako govore da je u nekim školama (ne samo razredima) ili u većini razreda u pojedinim školama program implementiran djelomično. U svih 12 škola koje su provodile Imam stav program, implementirana su sva 3 roditeljska sastanka. Ujedno, 68% provoditelja programa zadovoljno je provedbom preventivnog programa Imam stav, dok je njih 29% jako zadovoljno provedbom programa.

Rezultati praćenja implementacije programa upućuju na zaključak da još uvijek ima prostora za ulaganje napora u postizanje više razine vjernosti implementacije programa Imam stav u budućnosti.

5. Evaluacija procesa preventivnog programa Imam stav

Evaluacija procesa odnosila se na procjenu zadovoljstva programom provoditelja i učenika te je provedena putem dva upitnika:

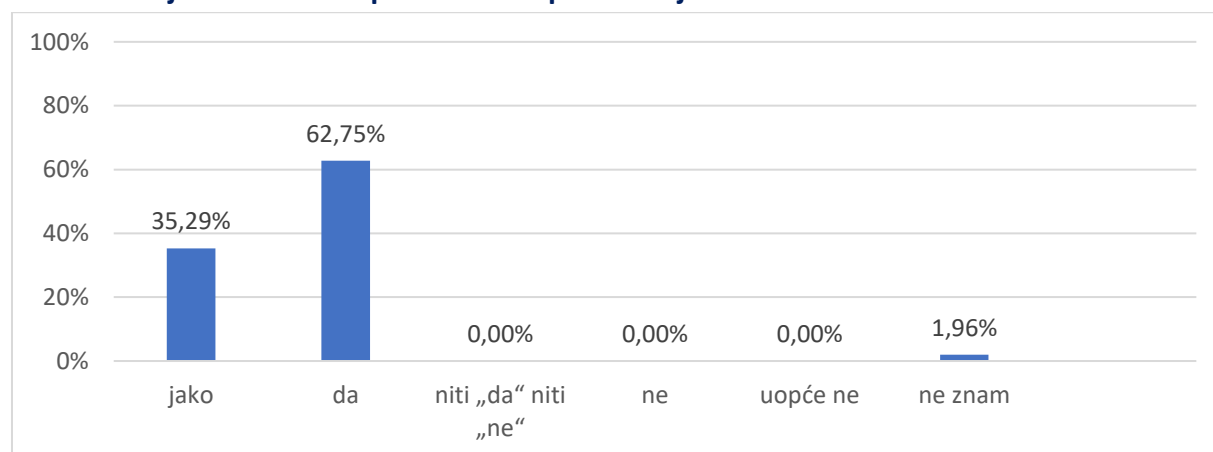
(1) Upitnik procjene zadovoljstva učitelja/stručnih suradnika programom Imam stav (provoditelji programa, prosinac 2021).

(2) Upitnik procjene zadovoljstva učenika programom Imam stav (učenici koji su sudjelovali u programu, prosinac 2021).

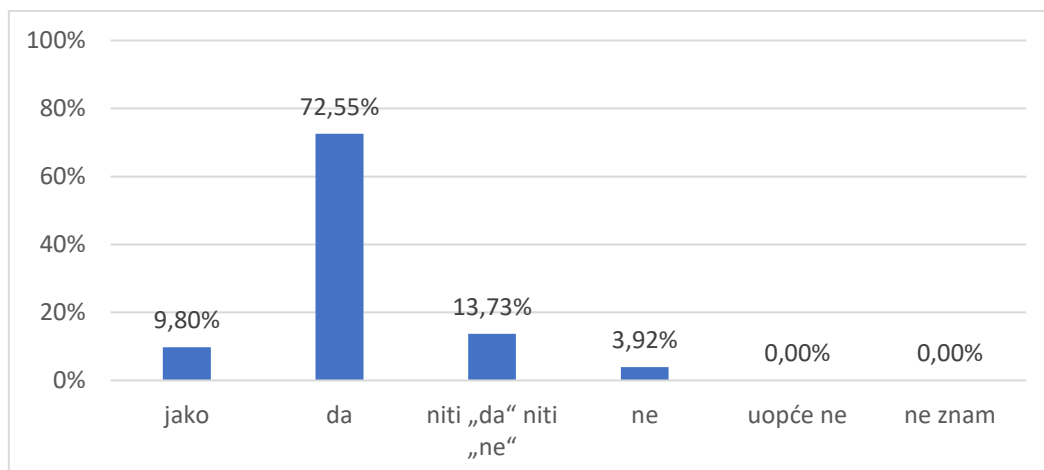
Na kraju implementacije Imam stav programa, provoditelji programa, odnosno učitelji i stručni suradnici, ispunili su upitnik procjene zadovoljstva implementacijom Imam stav programa. Upitnik procjene zadovoljstva učitelja/stručnih suradnika programom Imam stav ispunilo je 58 provoditelja programa, a Upitnik procjene zadovoljstva učenika programom Imam stav 771 učenik iz eksperimentalnih škola.

Dobiveni podaci pokazuju kako 63% provoditelja programa smatra da im je priručnik za provođenje radionica koristio (Graf 9); njih 72% smatra da su poboljšali svoja znanja i vještine iz područja prevencije korištenja sredstava ovisnosti (Graf 10); 64% ih smatra da su unaprijedili svoje vještine poučavanja (Graf 11); 68% ih smatra da su poboljšali svoj odnos s učenicima (Graf 12); dok ih 60% smatra da je implementacijom Imam stav programa došlo do poboljšanja razredne klime (Graf 13).

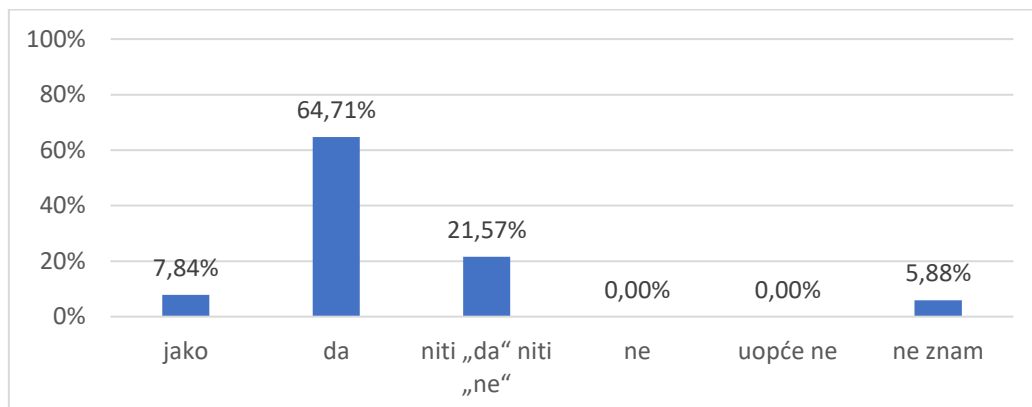
Graf 9. Procjena korisnosti priručnika za provođenje radionica

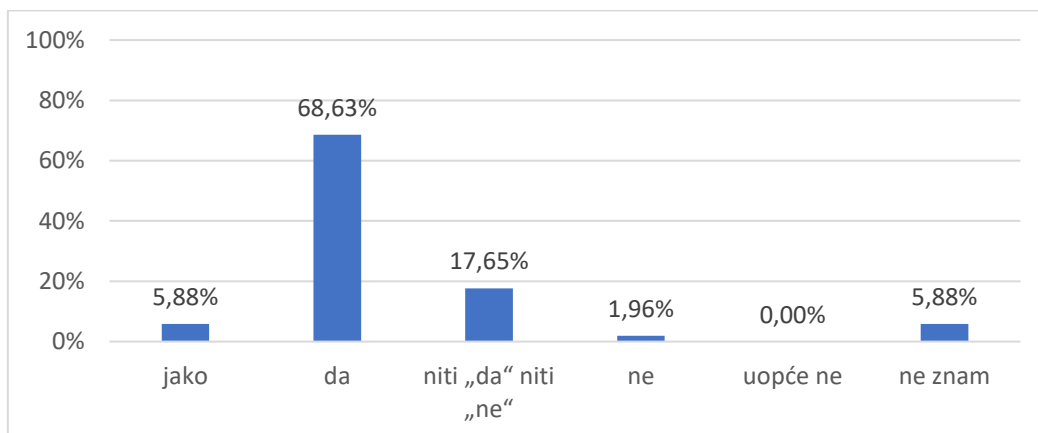
Graf 10. Procjena poboljšanja znanja i vještine iz područja prevencije korištenja sredstava ovisnosti

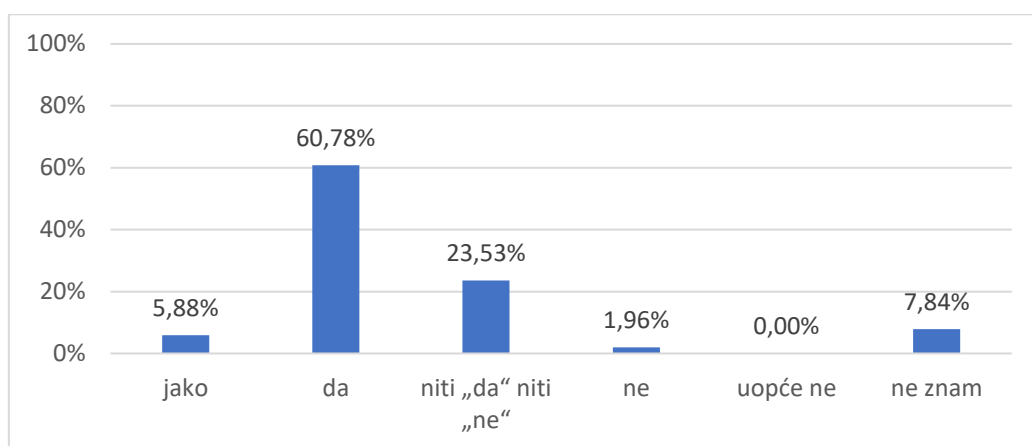
Graf 11. Procjena unapređenja vještina poučavanja

Graf 12. Procjena poboljšanja odnosa s učenicima

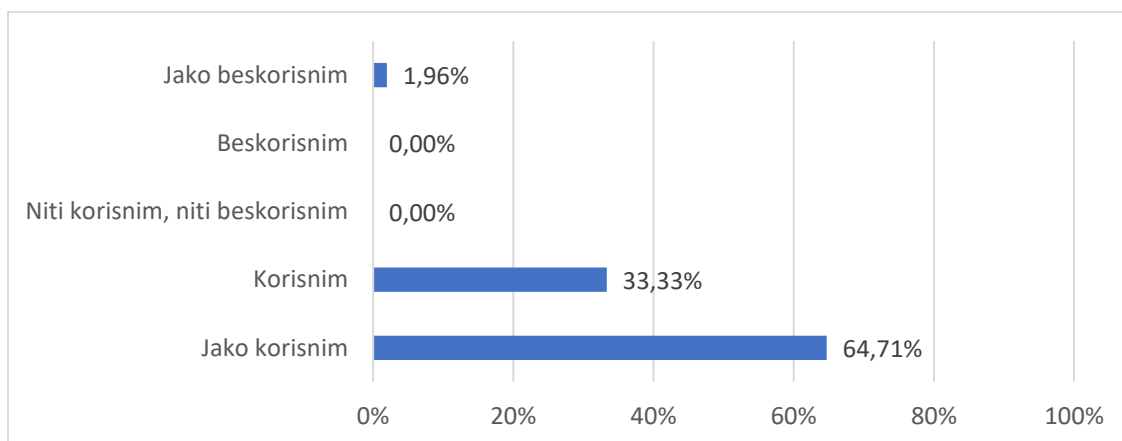

Graf 13. Procjena poboljšanja razredne klime

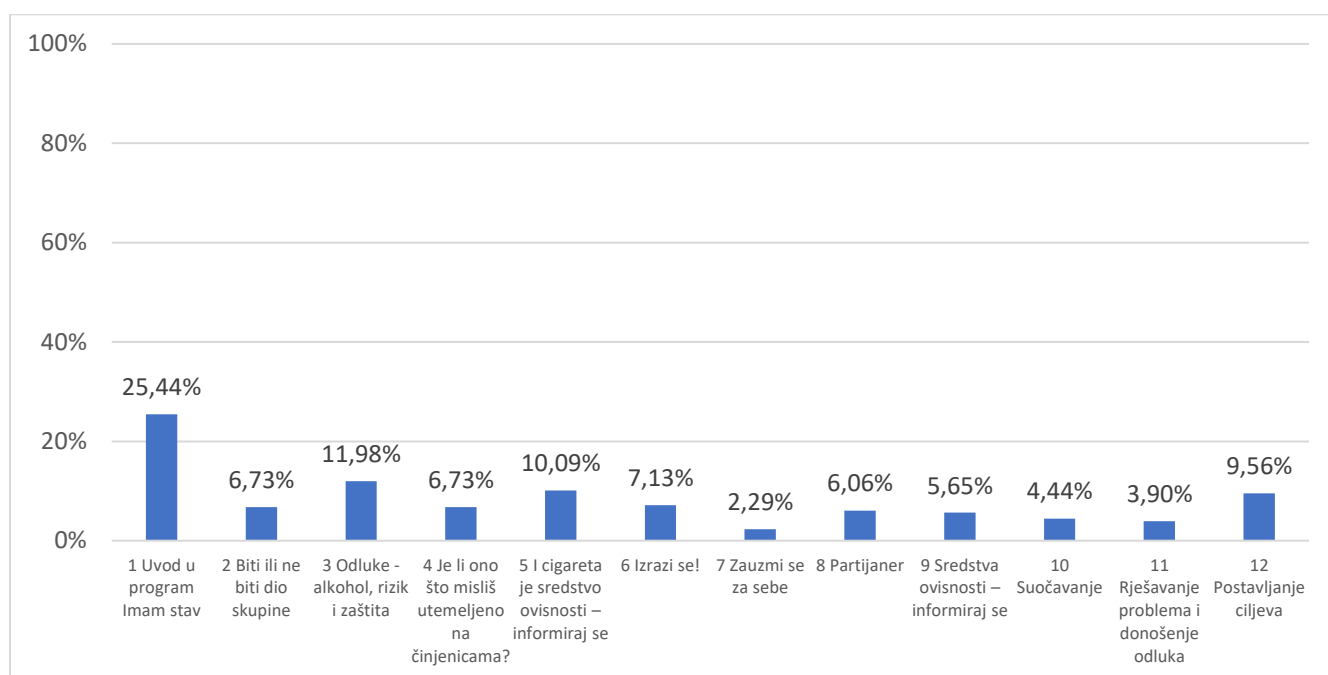
Osim toga, 65% provoditelja programa, smatra da je trening učitelja i stručnih suradnika za implementaciju Imam stav programa bio jako koristan (Graf 14).

Graf 14. Procjena korisnosti treninga za implementaciju Imam stav programa

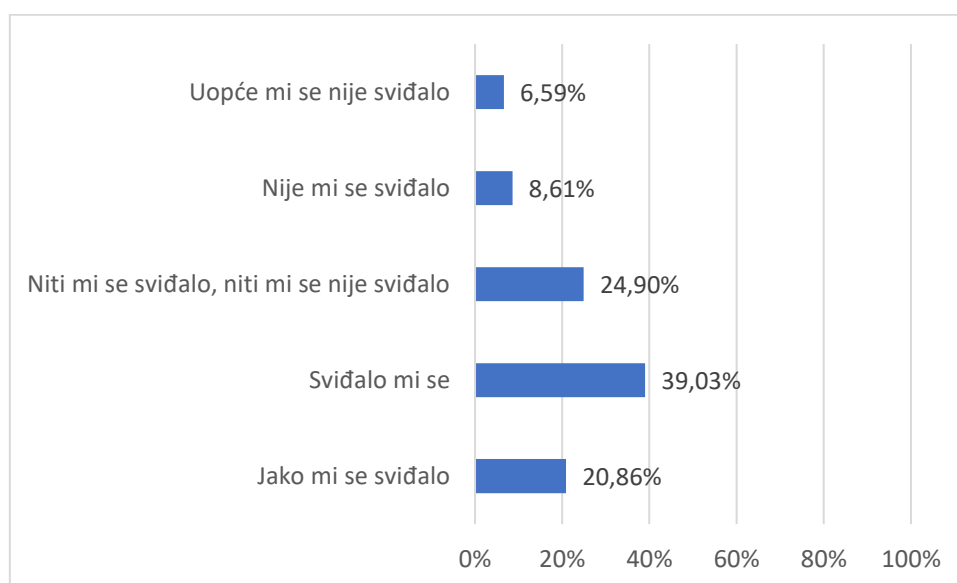
Nakon provedbe programa, učenici 6. razreda u eksperimentalnim školama ispunili su Upitnik procjene zadovoljstva učenika programom Imam stav. Učenici koji su sudjelovali u preventivnom programu Imam stav, po završetku provedbe programa upitani su koja radionica im se najmanje svidjela. Dobiveni rezultati pokazuju nam da se učenicima najmanje svidjela 1. lekcija (Graf 15).

Graf 15. Radionice koje su najmanje svidjele učenicima

Nadalje, učenici su upitani o njihovom zadovoljstvu sudjelovanjem u preventivnom programu Imam stav te ih 39% navodi da im se svidjelo sudjelovati, dok se 20% učenika navodi da im se jako svidjelo sudjelovanje u programu (Graf 16).

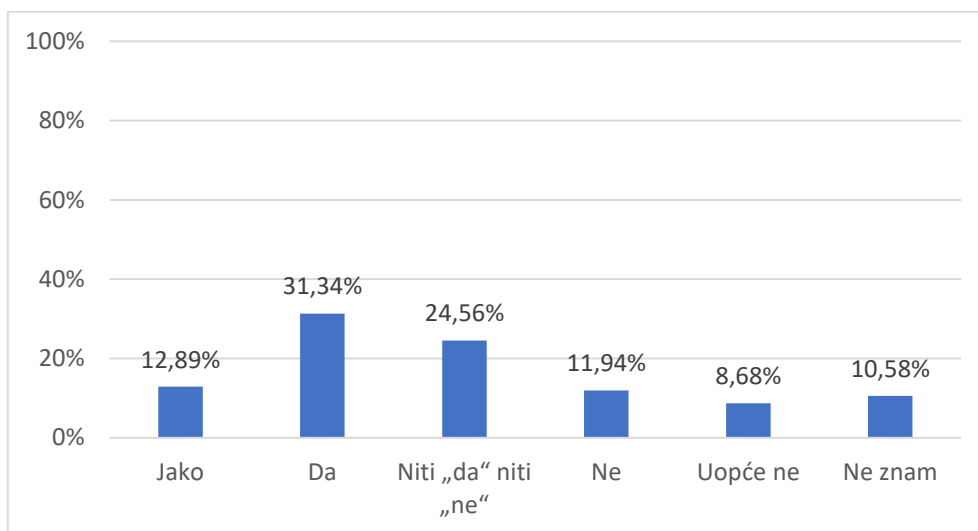
Graf 16. Zadovoljstvo učenika sudjelovanjem u preventivnom programu imam stav

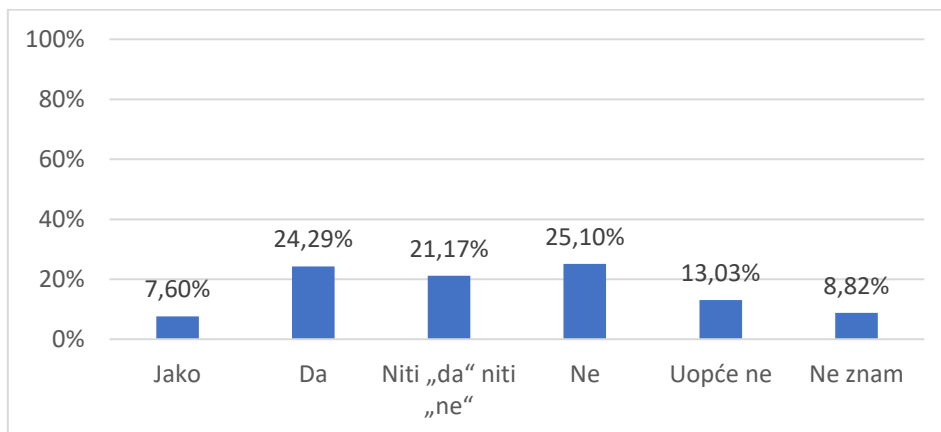
Ujedno, 44% učenika smatra da im je sudjelovanje u programu Imam stav doprinijelo odgovaranju na neka pitanja koja su imali o sebi i svojim izborima (Graf 17); 31% njih navodi da im je sudjelovanje doprinijelo promjeni samopoimanja (Graf 18); 68% njih da je

sudjelovanje doprinijelo poboljšanju njihovog znanja o posljedicama korištenja sredstava ovisnosti (Graf 19); 35% njih smatra da je poboljšalo njihov odnos s vršnjacima (Graf 20); a 32% njih da je poboljšalo njihov odnos s učiteljima (Graf 21).

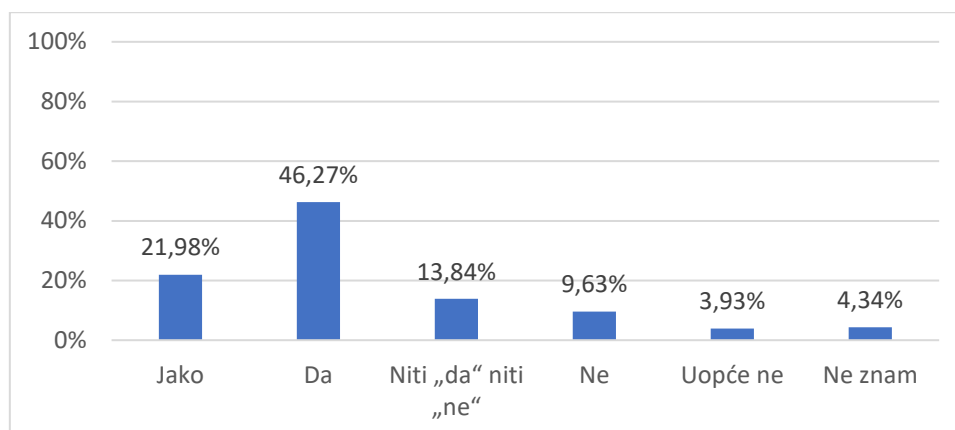
Graf 17. Doprinos programa na razmatranje pitanja o sebi koje imaju učenici te njihovim izborima

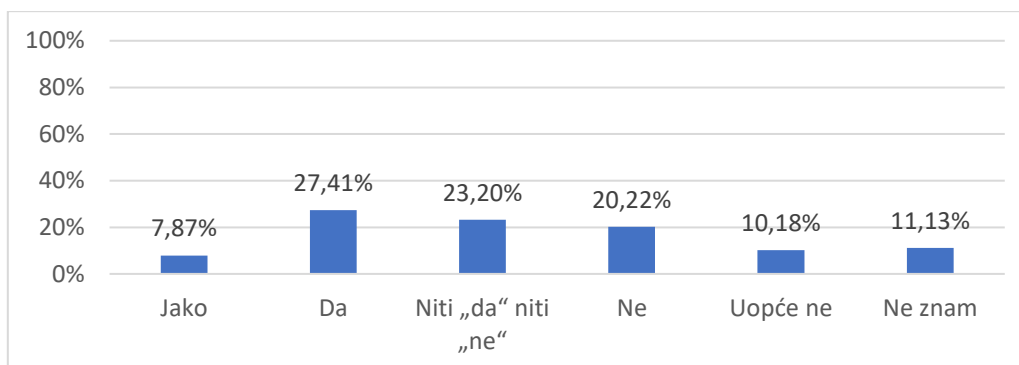
Graf 18. Doprinos programa na promjenu samopoimanja učenika

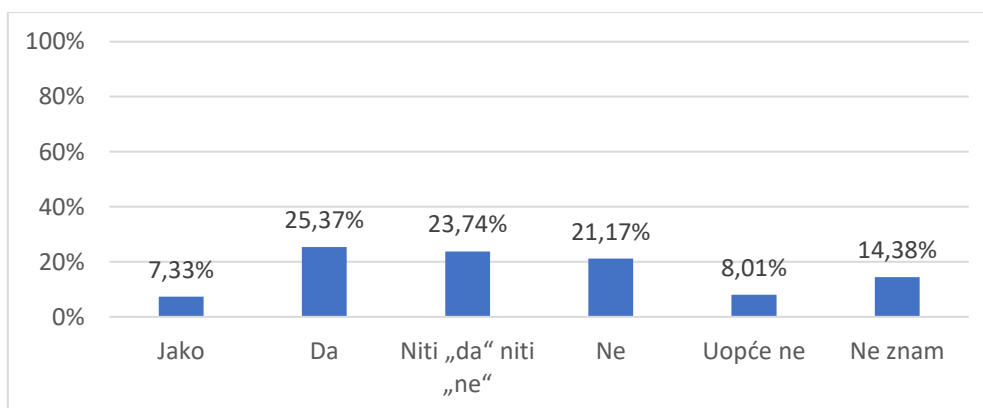
Graf 19. Doprinos programa na poboljšanje znanja o posljedicama korištenja sredstava ovisnosti kod učenika

Graf 20. Poboljšanje odnosa s vršnjacima

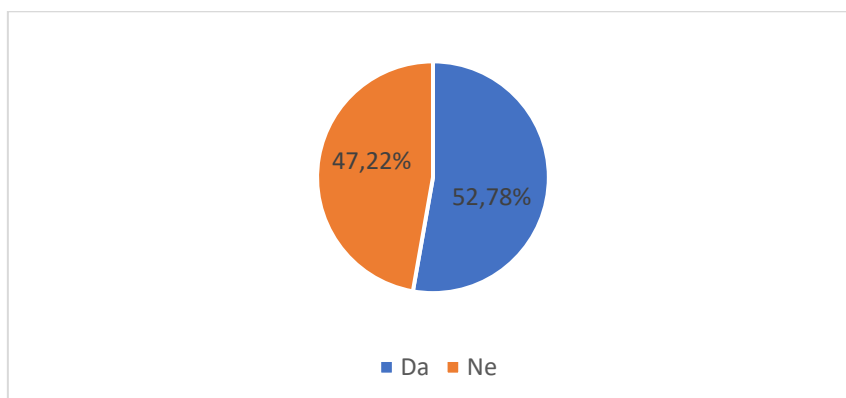

Graf 21. Doprinos programa na poboljšanje odnosa s učiteljima

Ujedno, učenici su upitani bi li željeli da se iduće godine provodi neki program u njihovoj školi poput programa Imam stav te njih 52% navodi da bi to željeli (Graf 22).

Graf 22. Nastavak provedbe preventivnih programa u školi

5.1. Zaključno o evaluaciji procesa preventivnog programa Imam stav

Proces se pratio procjenom zadovoljstva učitelja/stručnih suradnika i procjenom zadovoljstva učenika programom Imam stav (učenici koji su sudjelovali u programu, prosinac 2021). Dobiveni podaci pokazuju kako 63% provoditelja programa smatra da im je priručnik za provođenje radionica koristio, njih 72% smatra da su poboljšali svoja znanja i vještine iz područja prevencije korištenja sredstava ovisnosti, 64% ih smatra da su unaprijedili svoje vještine poučavanja, 68% ih smatra da su poboljšali svoj odnos s učenicima, dok ih 60% smatra da je implementacijom Imam stav programa došlo do poboljšanja razredne klime. Ujedno, 44% učenika smatra da im je sudjelovanje u programu Imam stav doprinijelo odgovaranju na neka pitanja koja su imali o sebi i svojim izborima, 31% njih navodi da im je sudjelovanje doprinijelo promjeni samopoimanja, 68% njih da je sudjelovanje doprinijelo poboljšanju njihovog znanja o posljedicama korištenja sredstava ovisnosti, 35% njih smatra da je poboljšalo njihov odnos s vršnjacima, a 32% njih da je poboljšalo njihov odnos s učiteljima. Rezultati pokazuju visoko zadovoljstvo programom stručnih suradnika/učitelja i učenika pogotovo u odnosu na ciljeve programa (npr. poboljšanje znanja o posljedicama korištenja sredstava ovisnosti kod učenika/ znanja i vještine iz područja prevencije korištenja sredstava ovisnosti kod stručnih suradnika/učitelja) i zadovoljstvo promjenama koje su se dogodile, a nisu direktno vezane uz ciljeve programa poput poboljšanja razredne klime i poboljšanja odnosa u školi (učitelji-učenici/učenici-učenici).

6. Evaluacija učinka preventivnog programa Imam stav

Specifični cilj ovog projekta je provesti evaluaciju procesa i učinka programa Imam stav u svrhu utvrđivanja učinkovitosti programa.

U skladu s tim, definirana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. U kojoj mjeri je program učinkovit s obzirom na postavljene specifične ciljeve programa (smanjivanje inicijalnog uzimanja sredstava ovisnosti i/ili odgađanje prelaska s eksperimentalne u redovitu upotrebu sredstava ovisnosti).
2. Jesu li poboljšana znanje, vještine i stavovi koji se odnose na zdrava ponašanja i korištenje sredstava ovisnosti kod učenika 6. razreda koji su sudjelovali u programu Imam Stav?
3. Postoji li razlika u znanjima, vještinama i stavovima koji se odnose na zdrava ponašanja i korištenje sredstava ovisnosti između učenika 6. razreda koji su sudjelovali u programu Imam stav i učenika 6. razreda koji nisu sudjelovali u programu Imam stav?
4. Postoji li razlika u učestalosti korištenja sredstava ovisnosti između učenika 6. razreda koji su sudjelovali u programu Imam stav i učenika 6. razreda koji nisu sudjelovali u programu Imam stav?
5. Jesu li rezultati evaluacije učinka preventivnog programa Imam stav održivi i nakon godine dana od provedbe programa?
6. Jesu li rezultati evaluacije učinka preventivnog programa Imam stav održivi i nakon dvije godine od provedbe programa?
7. U kojoj mjeri su učenici zadovoljni sudjelovanjem u preventivnom programu Imam stav?

6.1. Uzorak sudionika istraživanja

Ciljana skupina su bili učenici 6. razreda osnovne škole (kontrolne i eksperimentalne škole). Bilo je planirano istraživanjem obuhvatiti oko 1.000 učenika 6. razreda u kontrolnim školama i oko 1.000 učenika 6. razreda u eksperimentalnim školama.

Mjesto provedbe: 24 škole na području Zagrebačke županije (12 eksperimentalnih škola u kojima se program provodi i 12 kontrolnih škola; vidi Tablicu 21).

U istraživanju je proveden nerandomizirani istraživački dizajn. Naime, za implementaciju programa Imam stav su odabrane one škole koje imaju stručnog suradnika socijalnog pedagoga, psihologa ili pedagoga. Ovaj kriterij za odabir eksperimentalnih škola je bio postavljen kako bi se osigurali uvjeti za uspješnu implementaciju programa (kompetencije stručnih suradnika). Kontrolne škole su birane na način da se stvore „parovi“

eksperimentalnih i kontrolnih škola u odnosu na veličinu škola (broj razrednih odjeljenja i učenika) te veličine lokaliteta (mjesto/grada) u kojima su škole.

Tablica 21. Popis eksperimentalnih i kontrolnih škola

Eksperimentalne škole	Kontrolne škole
1. OŠ Luka	1. OŠ Stjepan Radić
2. OŠ Posavski Bregi	2. OŠ Novo Čiče
3. OŠ Jurja Habdelića	3. OŠ Ljudevita Gaja
4. OŠ Vladimir Deščak	4. OŠ Kupljenovo
5. OŠ Milana Langa	5. OŠ Sveta Nedelja
6. OŠ Ivane Brlić Mažuranić	6. OŠ J. Zorića
7. OŠ Ivan Benković	7. OŠ Krunoslava Kutena Vrbovec
8. OŠ Velika Mlaka	8. OŠ D. Domjanića
9. OŠ Antuna Augustinčića	9. OŠ Mihaela Šiloboda
10. OŠ Nikole Hribara	10. OŠ Rugvica
11. OŠ Vukovina	11. OŠ Josipa Badalića
12. OŠ Ljubo Babić	12. OŠ Bogumila

Planirani uzorak za provedbu evaluacije Imam stav programa, sastojao se od 999 učenika iz eksperimentalnih škola i 966 učenika iz kontrolnih škola, odnosno ukupno 1.965 učenika. U 1. točki mjerenja sudjelovalo je 1.817 učenika, u 2. točki mjerenja 1.612 učenika, u 3. točki mjerenja 1.464 učenika, a u 4. točki mjerenja 1.507 učenika. Upitnici su bili šifrirani pomoću anonimnog koda, kojeg su učenici unosili samostalno na početku sudjelovanja u istraživanju. Za obradu druge točke mjerenja upareni su sudionici istraživanja koji su sudjelovali u 1. i 2. točki mjerenja. Obradom podataka iz prve dvije točke mjerenja, bilo je moguće upariti svega 745 sudionika istraživanja koji su sudjelovali u 1. i 2. točki mjerenja. Stoga, udio učenika uključenih u analizu 1. i 2. točke mjerenja u odnosu na ukupan planirani uzorak iznosi 38% (vidi Tablicu 22). Nadalje, za obradu treće točke mjerenja upareni su sudionici istraživanja koji su sudjelovali u 1. i 3. točki mjerenja. Obradom podataka prve tri točke mjerenja temeljem unesenih anonimnih kodova bilo je moguće upariti svega 562 sudionika istraživanja koji su sudjelovali u 1. i 3. točki mjerenja. Dio učenika nije kreirao ponovno istu šifru kako bi rezultati mogli biti uspoređeni. Stoga, udio učenika uključenih u analizu 1. i 3. točke mjerenja u odnosu na ukupan planirani uzorak iznosi 29% (vidi Tablicu 23). Na kraju, za obradu četvrte točke mjerenja upareni su sudionici istraživanja koji su sudjelovali u 1. i 4. točki mjerenja. Obradom podataka prve četiri točke mjerenja temeljem unesenih anonimnih kodova bilo je moguće upariti svega 501 sudionika istraživanja koji su sudjelovali u 1. i 4. točki mjerenja. Dio učenika nije kreirao ponovno istu šifru kako bi rezultati mogli biti uspoređeni. Stoga, udio učenika uključenih u analizu 1. i 4. točku mjerenja u odnosu na ukupan planirani uzorak iznosi 25% (vidi Tablicu 24).

Tablica 22. Sudjelovanje u 1. i 2. točki mjerenja – upareni uzorci

	Ukupan broj učenika	Broj učenika koji je sudjelovao u 1. točki mjerenja	Broj učenika koji je sudjelovao u 2. točki mjerenja	Upareni upitnici = analiza uzorka	Stopa podudaranja	Udio učenika uključenih u analizu u odnosu na ukupan planirani uzorak
Zagrebački prsten	999 eksperimentalne / 966 kontrolne škole UKUPNO = 1965	1817	1612	745	46,2%	38%

Tablica 23. Sudjelovanje u 1. i 3. točki mjerenja – upareni uzorci

	Ukupan broj učenika	Broj učenika koji je sudjelovao u 1. točki mjerenja	Broj učenika koji je sudjelovao u 3. točki mjerenja	Upareni upitnici = analiza uzorka	Stopa podudaranja	Udio učenika uključenih u analizu u odnosu na ukupan planirani uzorak
Zagrebački prsten	999 eksperimentalne / 966 kontrolne škole UKUPNO = 1965	1817	1464	562	38%	29%

Tablica 24. Sudjelovanje u 1. i 4. točki mjerenja – upareni uzorci

Ukupan broj učenika		Broj učenika koji je sudjelovao u 1. točki mjerenja	Broj učenika koji je sudjelovao u 4. točki mjerenja	Upareni upitnici = analiza uzorka	Stopa podudaranja	Udio učenika uključenih u analizu u odnosu na ukupan planirani uzorak
Zagrebački prsten	999 eksperimentalne / 966 kontrolne škole	1817	1507	501	33%	25%
	UKUPNO = 1965					

6.2. Metode evaluacije preventivnog programa Imam stav

Podaci su prikupljeni Upitnikom PRIJE - POSLIJE o znanju, stavovima i ponašanju vezanima uz cigarete, alkohol i uporabu sredstava ovisnosti. Navedeni upitnik pripremljen je u svrhu procjene učinka programa na znanja, stavove i ponašanja učenika vezana uz sredstva ovisnosti i njihovo korištenje. Upitnik je modificirana verzija upitnika koji je razvijen u sklopu EU-Dap projekta te je prethodno korišten u studijama kojima je dokazana učinkovitost preventivnog programa Imam stav. Upitnik uključuje pitanja o sociodemografskim karakteristikama ispitanika. Nadalje, sastoji se i od pitanja o učestalosti korištenja sredstava ovisnosti (npr. alkohol, duhan, marihuana, inhalanti...) tijekom prošlog mjeseca, prošle godine i u životu. Upitnik također sadrži i pitanja o iskustvu opijanja (eng. *binge drinking*), odnosno o iskustvu konzumiranja 5 ili više alkoholnih pića za redom. Navedenim upitnikom ispituju se i čimbenici povezani s korištenjem sredstava ovisnosti (npr. roditeljsko nadgledanje i podrška; normativna vjerovanja; znanja i stavovi o korištenju sredstava ovisnosti; osobne i socijalne vještine; namjere o korištenju sredstava ovisnosti; procjena rizika; društveni utjecaj; školsko okruženje). Kako bi omogućili uparivanje upitnike PRIJE – POSLIJE, o znanju, stavovima i ponašanju vezanima uz cigarete, alkohol i uporabu sredstava ovisnosti koji će se provoditi u četiri vremenske točke istraživanja (prije i poslije provedbe programa), kreiran je anonimni kod koji su učenici unosili tijekom ispunjavanja upitnika u sve četiri točke mjerenja.

Mjerenje je napravljeno u četiri točke mjerenja: prva točka mjerenja provedena je na početku školske godine 2021./2022., odnosno tijekom rujna 2021, druga točka mjerenja po

završetku implementacije preventivnog programa Imam stav (prosinac 2021), treća točka mjerenja godinu dana nakon završetka implementacije preventivnog programa Imam stav (studen 2022) te četvrta točka mjerenja dvije godine nakon implementacije programa Imam stav (studen 2023) u kontrolnim i eksperimentalnim školama. U nastavku teksta prikazani su rezultati sve četiri točke mjerenja.

6.3. Rezultati evaluacije učinka programa Imam stav

6.3.1. Učinak programa neposredno nakon implementacije programa Imam stav

Prilikom definiranja analitičke strategije, odlučeno je da će fokus analize **nakon drugog vala istraživanja (neposredno nakon provedbe programa)** biti usmjeren na rezultate vezane uz norme i ponašanja vezane uz cigarete i alkohol. Ove dvije komponente prepoznate su kao najvažnije zbog toga što je primarni fokus programa oblikovanje normativnih uvjerenja, što, pretpostavlja se, dovodi do smanjena konzumacije alkohola i cigareta među učeničkom populacijom. Prema tome, cilj je utvrđivanje učinkovitosti programa „Imam stav“ u promjeni normi i ponašanja vezanih uz cigarete i alkohol osnovnoškolskih učenika.

Provedbom višerazinske ordinalne regresijske analize provjerena je statistička značajnost učinka programa na **norme učenika o tome koliko njihovih prijatelja puši cigarete**. Rezultati upućuju na to da nije došlo do statistički značajnih promjena u izraženosti normi o konzumaciji cigareta među vršnjacima između eksperimentalne i kontrolne skupine. Prilikom testiranja razlike u proporcijama učenika koji su izjavljivali da su pušili i da nisu utvrđeno je da model višerazinske logističke regresijske analize ne može jasno identificirati različite slučajeve u zavisnoj varijabli. Drugim riječima, udio učenika koji su izjavili da su konzumirali cigarete je toliko mali, da na njega nije moguće primijeniti statistički model. Za provjeravanje učinka programa na izraženost normi o pijenju alkohola među vršnjacima korištena je višerazinska ordinalna regresijska analiza. Pokazalo se da postoji statistički značajan učinak programa. Odnosno, učenici iz eksperimentalne u odnosu na kontrolnu skupinu imaju 48% veću vjerojatnost davanja nižih procjena, odnosno u manjoj mjeri od svojih vršnjaka iz kontrolne skupine smatraju da njihovih prijatelji konzumiraju alkohol. Ukoliko se rezultati gledaju kroz broj pojedinih odgovora izraženih u postotcima izračunatima unutar pojedine skupine učenici iz eksperimentalne skupine su češće u odnosu na učenike iz kontrolne skupine davali odgovore „ne znam“ (19% nasuprot 14%) i „nitko“ (69% nasuprot 65%). S druge strane, učenici iz kontrolne skupine su češće u odnosu na učenike iz eksperimentalne skupine davali odgovore „Manje od pola“ (16% nasuprot 7%), „Oko pola“ (3% nasuprot 2%), „Više od pola“ (2% nasuprot 1%), dok je 1% učenika iz svake skupine odgovorio „Svi“.

Provedbom višerazinske logističke regresije provjeren je učinak programa **na pijenje alkohola među učenicima**. Rezultati upućuju da ne postoji statistički značajna razlika u čestini konzumacije alkohola među učenicima koji su prošli program i onih koji nisu. Najvjerojatniji uzrok ponovno leži u činjenici da je u istraživanju zahvaćen mali broj učenika koji su konzumirali alkohol, u drugoj točki mjerenja bilo ih je svega 5 u kontrolnoj i 3 u eksperimentalnoj skupini.

6.3.2. Učinak programa godinu dana nakon implementacije programa Imam stav

Nakon **trećeg vala istraživanja (godinu dana nakon provedbe programa)** provjerena je učinkovitost programa vezana uz konzumaciju alkohola, vjerovanja o štetnosti alkohola, norme o konzumaciji alkohola među prijateljima te vještine odbijanja pritisku vršnjaka.

Učinak programa na iskustvo konzumacije alkohola u posljednjih 30 dana provjeren je pomoću provedbe binarne logističke višerazinske regresijske analize. U odnosu na iskustvo konzumacije alkohola u posljednjih 30 dana utvrđeno je da nema statistički značajne razlike između prvog i drugog mjerenja u kontrolnoj skupini ($t = -0.12$, $p = .99$), dok **postoji statistički značajna razlika između prvog i drugog mjerenja u eksperimentalnoj skupini** ($t = 1.65$, $p = .002$). Pri tome je u kontrolnoj skupini vjerojatnost konzumiranja alkohola u prvom mjerenju iznosila 3,38%, a u drugom 2,31% (što se smatra statistički značajnom promjenom), dok su ove vrijednosti za eksperimentalnu skupinu 6,80% u prvom i 2,01% u drugom mjerenju (što se smatra statistički značajnim padom). Nadalje, kada se gleda promjena u vjerojatnosti konzumiranja alkohola između prvog i trećeg mjerenja, utvrđeno je da je u kontrolnoj skupini značajno porasla konzumacija alkohola ($t = -1.36$, $p = .003$) s 3,38% u prvom mjerenju na 17,65% u trećem mjerenju. S druge strane, **kod učenika iz eksperimentalnih škola nije primijećen statistički značajan porast u konzumaciji alkohola između prvog i trećeg mjerenja** ($t = 0.09$, $p = .99$).

Učinak programa na vjerovanja o štetnosti alkohola su prvo provjerena pomoću ordinalne višerazinske regresijske analize, no u toj analizi je utvrđeno da definiranje nasumičnih regresijskih odsječaka na razini sudionika istraživanja, ne pokazuje varijancu u iznosima regresijskih odsječaka, što upućuje da višerazinski model nije prikladan za ovaj set podataka. Stoga je učinak programa na vjerovanja o štetnosti alkohola provjeren pomoću ordinalne regresijske analize. Interakcijski efekt skupine i mjerenja nije se pokazao statistički značajnim ni u Modelu 1 ni u Modelu 2. Nadalje, niti se efekt pohađanja programa Imam stav nije pokazao statistički značajnim niti u Modelu 1 niti u Modelu 2. Jedini utvrđeni značajni efekt je onaj točke mjerenja i to kada se uspoređuje treća točka mjerenja s prvom; u Modelu 1 ($OI = 0.59$, $p = .007$) i u Modelu 2 ($OI = 0.59$, $p = .006$). Navedeni rezultat je moguće interpretirati na način da je u trećoj točki mjerenja pada vjerojatnost davanja odgovora više kategorije za ~44%. Drugim riječima, između prvog i drugog mjerenja učenici su bili skloni davati

podjednake procjene štetnosti alkohola, dok su u trećem mjerenju rjeđe davali odgovore koji upućuju na to da vjeruju da postoji visoki rizik od konzumacije alkohola.

Za provjeravanje učinka programa na izraženost normi o pijenju alkohola među vršnjacima korištena binarna logistička višerazinska regresijska analiza. Pri tome je utvrđeno da ne postoji statistički značajan interakcijski učinak između skupine i mjerenja, kao i da ne postoji statistički značajan učinak skupine, odnosno pohađanja programa Imam stav. Jedino je utvrđen statistički značajna efekt točke mjerenja, pri čemu je utvrđeno da su učenici u trećoj točki mjerenja smatrali za značajno više njihovih prijatelja konzumira alkohol i to 36% njih u trećem mjerenju, nasuprot 9% njih u prvom mjerenju. S obzirom na to da interakcijski učinak skupine i mjerenja nije statistički značajan, može se zaključiti da je ovo povećanje podjednako u i kod učenika iz eksperimentalnih škola i kod učenika iz kontrolnih škola.

U odnosu na vještine odbijanja pritisku vršnjaka, rezultati binarne logističke višerazinske regresijske analize pokazuju kako nisu utvrđeni statistički značajni učinci, niti skupine, niti mjerenja, niti njihove zajedničke interakcije. Prema tome, vještine odbijanja pritisku vršnjaka su ostale stabilne, nezvezano za sudjelovanje u programu Imam stav niti vezano uz protok vremena, te je otprilike 8% učenika izjavljuje da bi kupilo alkohol u situaciji kada su pitani bi li iskoristili džeparac da s prijateljem proslave što su prošli ispit u školi.

6.3.3. Učinak programa dvije godine nakon implementacije programa Imam stav

Nakon **četvrtog vala istraživanja (dvije godine nakon provedbe programa)**, odnosno na osnovu podatka prikupljenih u sve četiri točke istraživanja, istraživali su se rezultati u odnosu na povremeno opijanje, vjerojatnost za opijanje za godinu dana, norme o opijanju među prijateljima te vještine odbijanja pritisku vršnjaka.

Prilikom testiranja učinkovitosti programa na povremeno opijanje učenika nije bilo moguće statističkim modelom provjeriti učinkovitost programa, zbog toga što je u većem broju situacija utvrđeno da nitko od učenika nije povremeno konzumirao alkohol. U prvom mjerenju ni u eksperimentalnoj ni u kontrolnoj skupini nitko nije povremeno konzumirao alkohol. U drugom mjerenju ni jedan učenik iz kontrolne te jedan iz eksperimentalne izjavljuje da se povremeno opijao. U trećem mjerenju dva iz kontrolne te ni jedan iz eksperimentalne skupine, a u posljednjem mjerenju 3 iz kontrolne i 4 iz eksperimentalne skupine izjavljuju da su se povremeno opijali. U ovom istraživanju je u premalo slučajeva utvrđeno povremeno opijanje da bi se mogla provesti smislene statistička analiza, no na temelju ovih rezultata možemo ustvrditi da je povremeno opijanje rijetko u ovom uzorku učenika.

Binarnom logističkom višerazinskom regresijskom analizom provjeren je **učinak programa na vjerojatnost za opijanje za godinu dana**. Za početak interakcijski učinak skupine i točke mjerenja utvrđen je i u slučaju promatranja drugog mjerenja u odnosu na prvo ($OR = 0.80$, $p =$

$< .001$), trećeg mjerenja u odnosu na prvo ($OI = 1.51$, $p < .001$) te četvrtoga u odnosu na prvo ($OI = 0.90$, $p < .001$). Nakon provođenja post-hoc testiranja višestrukih usporedbi s bonferroni korekcijom, utvrđeno je da se sve uspoređivane skupine statistički značajno razlikuju. Prema tome, može se zaključiti da postoji visok udio djece koja smatraju da će konzumirati alkohol u idućih godinu dana. Nadalje, moguće je primijetiti trend rasta broja učenika koji vjeruju da neće konzumirati alkohol idućih godinu dana, između prvog i četvrtog mjerenja. Za kraj, **među učenicima iz eksperimentalne skupine je veći broj onih koji u trećem i četvrtom mjerenju smatraju da neće konzumirati alkohol za godinu dana u odnosu na učenike iz kontrolne skupine.**

Učinak programa na norme o opijanju među prijateljima je provjeren pomoću binarne logističke višerazinske regresijske analize. Interakcijski učinci skupine i mjerenja nisu utvrđeni, što znači da su promjene u normama o opijanju među prijateljima jednake za učenike iz eksperimentalne i kontrolne skupine. Nadalje, efekt skupine nije utvrđen, što znači da nema značajnih razlika u normama o opijanju među prijateljima između učenika iz eksperimentalnih i kontrolnih škola. Nadalje, utvrđen je efekt mjerenja na promjene u normama o opijanju među prijateljima, na način da značajno više učenika u trećem (6%) i četvrtom mjerenju (17.9%) smatraju da se njihovi prijatelji opijaju u usporedbi s prvim (0.6%) i drugim (1.3%) mjerenjem.

Učinak programa na vještine odbijanja pritiska vršnjaka je provjeren pomoću višerazinske regresijske analize. Interakcijski učinci skupine i mjerenja nisu utvrđeni, što znači da su promjene u vještinama odbijanja pritiska vršnjaka jednake za učenike iz eksperimentalne i kontrolne skupine. Nadalje, efekt skupine nije utvrđen, što znači da nema značajnih razlika u vještinama odbijanja pritiska vršnjaka između učenika iz eksperimentalnih i kontrolnih škola. Nadalje, utvrđen je efekt mjerenja na promjene u normama o opijanju među prijateljima. Utvrđeno je da su samoprocjene vještina odbijanja bile veće u četvrtom mjerenju u odnosu na prvo ($t = 5.28$, $p < .001$), drugo ($t = 3.442$, $p = .006$) i treće ($t = 3.432$, $p = .006$) mjerenje.

6.4. Zaključno o evaluaciji učinka programa Imam stav

Zaključno, nakon drugog vala istraživanja nije bilo moguće utvrditi učinak programa na konzumaciju cigareta i alkohola među osnovnoškolskim učenicima. S druge strane, pokazalo se da se nakon programa nisu promijenile norme učenika vezane za cigarete, dok su se **promijenile norme učenika vezane za alkohol**. Rezultati upućuju da su učenici koji su prošli program u manjoj mjeri smatrali da njihovi prijatelji piju alkohol. Odnosno, učenici iz eksperimentalne u odnosu na kontrolnu skupinu imaju 48% veću vjerojatnost davanja nižih procjena, odnosno u manjoj mjeri od svojih vršnjaka iz kontrolne skupine smatraju da njihovih prijatelji konzumiraju alkohol.

Nakon trećeg vala istraživanja, analiza učinkovitosti evaluacije učinkovitosti programa „Imam stav“ pokazuje da je **program učinkovit u odnosu na konzumaciju alkohola u posljednjih 30 dana**. Kontrolna skupina poslužila je za prikaz promjene u konzumaciji alkohola u posljednjih 30 dana u prirodnom kontekstu, odnosno bez preventivne intervencije. Rezultati dobiveni među učenicima iz kontrolne skupine su očekivani. U prvom i drugom mjeranju ta brojka je podjednaka, dok dolazi do povećanja u trećem mjeranju. S obzirom da je vremenski razmak između prvog i drugog mjeranja bio relativno kratak, a da je zatim treće mjeranje provedeno nakon godinu dana, ovakvi rezultati odražavaju pojavu da mladi eksperimentiraju s alkoholom te je razvojno očekivano da vjerojatnost pijenja alkohola raste s protokom vremena. No, u skupini učenika koji su pohađali preventivni program Imam stav, uočavaju se promjene koje je moguće pripisati programu. Za početak u drugom mjeranju, odnosno nakon pohađanja programa zabilježen je značajno manji broj učenika koji su konzumirali alkohol u posljednjih 30 dana. A zatim, **u trećem mjeranju je zabilježen porast broja djece koja su konzumirala alkohol posljednjih 30 dana, ali taj rast je bio manji nego u slučaju kontrolne skupine koja nije pohađala program.**

Nakon četvrtog vala istraživanja analiza učinkovitosti programa pokazuje da je **program djelovao na vjerovanja o vjerojatnosti opijanja za godinu dana među učenicima**. Kod obje skupine primijećen je rast vjerojatnosti za opijanje za godinu dana s obzirom na protok vremena. No, s vremenom je **više učenika koji su prošli program vjerovalo da neće konzumirati alkohol za godinu dana u odnosu na učenike iz kontrolne skupine**. Učinci programa na povremeno opijanje nisu utvrđeni, jer je pojava povremenog opijanja među učenicima iz ovog uzorka vrlo niska te nije bilo moguće provesti analize. Nadalje, nisu utvrđeni efekti programa na norme o opijanju među prijateljima i na vještine odbijanja pritisku vršnjaka, što znači da su promjene u vremenu za ove dvije varijable bile jednake među učenicima koji su prošli program i koji nisu. S vremenom se povećavao broj učenika koji vjeruju da njihovi prijatelji konzumiraju alkohol te su se s druge strane povećavale i njihove samoprocjene vještina odbijanja pritiska vršnjaka.

7. Zaključak

Projekt „Implementacija i evaluacija preventivnog programa Imam stav – Zagrebački prsten“ trajao je od 2020. do 2023. godine. Cilj projekta je bio evaluirati učinkovitost međunarodnog programa prevencije korištenja sredstava ovisnosti u školskom okruženju na području Zagrebačke županije te procijeniti prikladnost adaptacije programa hrvatskom kontekstu. Postavljena su i dva specifična cilja: (1) utvrditi ključna obilježja procesa implementacije programa Imam stav u svrhu unapređenja programa i stvaranja poticajnog konteksta za njegovu daljnju provedbu te (2) provesti evaluaciju procesa i učinka programa Imam stav u svrhu utvrđivanja učinkovitosti programa.

Kako bi se ostvario prvi specifični cilj provedena je **evaluacija implementacije programa Imam stav** u 12 škola Zagrebačkog prstena. Praćena je implementacija programa od pripreme (trening provoditelja programa) do same implementacije u škole. Rezultati pokazuju kako je program relativno visoko vjerno implementiran u škole, no isto tako pokazuju da je u nekim školama/razredima program djelomično implementiran. Visoka vjernost implementacije programa je nužna kako bi se ostvarili učinci programa. Iako rezultati analize govore o relativno visokoj vjernosti implementacije programa, potrebno je napomenuti da je u nekim školama (ne samo razredima) ili u većini razreda u pojedinim školama program implementiran djelomično. Stoga je potrebno uložiti dodatne napore u vjernu implementaciju programa i praćenje iste. Jedan od načina održavanja kvalitete vjernosti implementacije programa je pridavanje više pažnje ovoj temi u edukaciji provoditelja kako bi se provoditelji više senzibilizirali za pitanje važnosti implementacije i njezinog utjecaj na učinke programa, a druga je osiguravanje kontinuirane supervizije provoditeljima programa.

U odnosu na **evaluaciju procesa** dobiveni podaci pokazuju kako su i stručni suradnici i učitelji i učenici zadovoljni programom. Uz rezultate koji govore da je sudjelovanje u programu dovelo do poboljšanje znanja o posljedicama korištenja sredstava ovisnosti kod učenika i poboljšanja znanja i vještine iz područja prevencije korištenja sredstava ovisnosti kod stručnih suradnika/učitelja što je direktni cilj programa, podaci pokazuju kako i provoditelji programa i učenici procjenjuju da je program imao i „dodatnu vrijednost“ za njih. Posebno je važno istaknuti kako provoditelji programa procjenjuju i da je program pridonio i povećanju vještina poučavanja (koje mogu koristiti i pri poučavanju svojih predmeta) te boljem odnosu s učenicima i boljoj razrednoj klimi. Da je program imao utjecaj na poboljšanje odnosa s vršnjacima i s učiteljima procjenjuje i više od trećine učenika. Dobri i kvalitetni odnosi s vršnjacima i s učiteljima, kao i dobra razredna klima, osim što podržavaju obrazovni proces, čimbenici su koji snažno promoviraju pozitivan razvoj djece i mladih kao što su i zaštitni čimbenici u prevenciji korištenja sredstva ovisnosti ali i drugih rizičnih ponašanja.

U odnosu na **evaluaciju učinka programa** rezultati pokazuju sljedeće:

- Neposredno nakon provedenog programa došlo do je promjene u normama učenika vezanim uz konzumaciju cigareta. Naime, učenici iz eksperimentalne u odnosu na kontrolnu skupinu u manjoj mjeri od svojih vršnjaka iz kontrolne skupine smatraju da njihovih prijatelji konzumiraju alkohol (promjena u normativnim vjerovanjima). Isto tako, neposredno nakon provedbe programa zabilježen je značajno manji broj učenika koji su konzumirali alkohol u posljednjih 30 dana.
- Godinu dana nakon provedbe programa rezultati evaluacije učinkovitosti programa pokazuju učinkovitosti programa u odnosu na konzumaciju alkohola u posljednjih 30 dana. Naime, zabilježen je porast broja učenika koji su konzumirali alkohol posljednjih 30 dana, ali taj rast je bio manji u eksperimentalnoj nego u kontrolnoj skupini.
- Dvije godine nakon provedbe programa pokazuju kako je program djelovao na namjeru opijanja za godinu dana među učenicima. Više učenika iz eksperimentalne skupine vjeruje da neće konzumirati alkohol za godinu dana u odnosu na učenike iz kontrolne skupine.

Generalno podaci govore o smanjenju utjecaja programa s vremenskim odmakom od dvije godine nakon provedbe programa, odnosno dvije godine nakon provedbe programa gubi se utjecaj programa u odnosu na konzumaciju alkohola i normativna vjerovanja. S druge strane, dvije godine nakon provedbe programa vidljiv je utjecaj programa na namjeru opijanja. Ovi rezultati su očekivani s obzirom na, sada, višu razvojnu dob i specifičnosti ponašanja u adolescenciji kada eksperimentiranje s rizičnim ponašanjima, uključujući i sredstva ovisnosti, postaje gotovo normativno. Isto tako, treba imati na umu da u našoj zemlji prevladavaju vrlo blagi stavovi prema konzumaciji alkohola. Unatoč zakonskoj regulativi, alkohol je vrlo lako dostupan mladima i gotovo da nema sankcija za prodaju i/ili točenje alkohola maloljetnim osobama. Uz navedeno, blagi stavovi društva prema kontumaciji alkohola mladih „prelijevaju“ se i na roditeljske prakse vezano uz korištenja alkohola (stavovi roditelja, nadzor, posljedice za konzumiranje alkohola).

8. Završne misli

Sve navedeno u Izvješću vodi zaključku kako je potrebno preventivne intervencije temeljene na dokazima učinkovitosti provoditi kontinuirano u školskom okruženju od najranije dobi (vrtićke) do izlaska mladih iz sustava obrazovanja. Pri tome je važno da preventivne intervencije koje se implementiraju, uz imperativ da su znanstveno-utemeljene, budu prikladne razvojnoj dobi ciljane populacije te da se time „gradi“ i podržava postavljanje preventive strategije unutar sustava odgoja i obrazovanja. Drugi važni zaključak se odnosi na važnost dostupnosti i implementacije kvalitetnih preventivnih intervencija u svim okruženjima kako bi se postigla sveobuhvatnost u preventivnom djelovanju i time „pojačao“ učinak svake pojedinačne intervencije koja je implementirana u obiteljsko okruženje, školsko okruženje, okruženje zajednice ili šire okruženje (preventivne politike).